

POMOS Winter 2013 POST

*Druiventeelt,
vroeger en nu*

**Karmijn de
Sonnerville**

**Witten van de stam
van fruitbomen**

Colofon

Pomospost is een kwartaaluitgave van de Noordelijke Pomologische Vereniging

Redactie Pomospost

Jan Veel: *eindredactie, pomologische onderwerpen*

Marianne van Lienden: *redactie, bestuurszaken, boeken, culinair*

Marten Pelleboer: *redactie, teelt*

Angela Wolbers: *redactie, tekstcorrectie (www.blikoptaal.nl)*

Contact Pomospost

Bousemalaan 24, 9356 SC Tolbert

E-mail: janveel@hotmail.com

Tel.: 0594-549173

Website: www.npv-pomospost.nl

Aanleverdata kopij:

Lente 15/1, zomer 15/4

Lidmaatschap

U ontvangt de Pomospost bij het lidmaatschap van de NPV en dit kan op elk moment ingaan. Het lidmaatschap kost € 30,- per jaar. Beëindiging van het lidmaatschap dient voor 1 december per e-mail of per brief doorgegeven te worden aan de ledenadministratie.

Ledenadministratie: N. Hovinga

E-mail: nico-zushovinga@hetnet.nl

Contributie en betalingen

NL89INGB0000254692

t.n.v. Noordelijke Pomologische Vereniging te Assen

NPV-bestuur

Voorzitter: Charley Erkens

E-mail: charley.erkens@planet.nl

Tel.: 0317-350634

Secretaris: Nico Hovinga

E-mail: nico-zushovinga@hetnet.nl

Tel.: 0513-646865

Penningmeester: Heim Nagelhout

E-mail: h.nagelhout@planet.nl

Tel.: 0525-682470

Leden: Roelf Koning, Marcel Tross, Tamme Katuin, Marianne van Lienden (documentatiecentrum)

Algemeen secretariaat NPV

Tel.: 0513-646865

Opmaak: Grafysk, Franeker

Druk: SMG-Groep

De Pomospost is gedrukt op FSC-papier® en verstuurd in biologisch afbreekbaar plastic. De Pomospost is klimaatneutraal geproduceerd.

Walnotenkwekerij

Hoe Roderik de Vries walnoten ging kweken.

Karmijn de Sonnaville

Geen oud ras, maar wel een appel met geschiedenis.

Druiventeelt

Hoe ging dat vroeger en hoe doen we het nu?

Vraag en antwoord

Een muurtje met raadselachtige gaten.

Stip in appels

Wat is eraan te doen?

INHOUD

NPV-Nieuws 6
Volgend jaar bestaat de NPV 25 jaar. Nu al worden jubileumactiviteiten voorbereid. Gekoppeld aan de ledendag op 19 oktober is er fruit gedetermineerd. Daarbij viel op dat er steeds meer fruit ter determinatie wordt ingebracht dat mensen geplukt hebben in openbaar groen. Van de fruitshows belichten we de Appeldag te Beesterzwaag. Van de Europom 2013 te Hamburg wordt verslag gedaan.

Pomologie 8
Hoewel niet behorend tot de oude fruitrassen, worden de Karmijn de Sonnaville en nog enkele andere fruitrassen die Piet de Sonnaville een halve eeuw geleden heeft gewonnen, vanwege hun grote kwaliteit behandeld. Pomologisch bijzonder zijn de saffraanperen, waartoe de oudste gecultiveerde boom in Zuid-Afrika behoort, een ras dat ooit door Hollandse kolonisten aldaar in de 17e eeuw is geïntroduceerd.

Vraag en antwoord 14
Onze oproep over houdbare boomlabels leverde een flink aantal reacties op, die in een ruime samenvatting zijn geordend. Een open vraag blijft die naar de functie van gaten in fruitmuren.

Buitengeluiden 17
In deze rubriek komen niet alleen kwekers en organisaties in beeld die zich met

oude appel- en perenrassen bezighouden, maar ook die andere fruitsoorten kweken. Lees de verhalen over de perzikboomgaard van Ludo Rosseels in het Vlaamse Gelrode en de walnotenkwekerij van de familie Bisschop in de buurtschap Kallenkote bij Steenwijk. Sjoerd Windemuller vertelt over zijn ervaringen met de teelt van druiven. Aansluitend op ons voorjaarsnummer, hier een feestelijk stukje voortgangsrapportage over de stadsboomgaard van Zutphen.

Kijk op de boom 30
Een veelvoorkomend probleem is de sterk teleurstellende omvang van de fruitoogst bij sommige bomen. We behandelen enkele methodes om de opbrengst van bomen te vergroten. Ook is beschreven hoe oudere bomen met inferieure of ongewenste fruitrassen kunnen worden omgeënt met betere rassen.

Ziekten en plagen 32
Dit jaar bracht vooral in Noord-Nederland de larve van de vruchtboombladwesp veel schade toe aan leiperen. Een alternatief voor chemische bestrijding van deze plaag, is het houden van kippen in de boomgaard. Vervelend is stip in sommige appelrassen. Dit hoeft niet altijd een gebreksziekte te zijn, ook andere factoren kunnen tot stip leiden.

VAN DE VOORZITTER

Op 19 oktober hebben we onze herfst-ALV gehad. In deze ALV hebben we stilgestaan bij het overlijden van ons bestuurslid Jans Koops eerder dit jaar. Door een aantal bestuursleden is de afgelopen maanden hard gewerkt om alle werkzaamheden die eerder door het echtpaar Koops werden verricht, op een goede manier elders onder te brengen. Ik denk dat we daar goed in geslaagd zijn. Op de Oogstmarkt die we 's middags hadden was Jannie Koops als vrijwilliger weer actief. Jannie, petje af dat je actief wilt blijven in de vereniging.

Tijdens de ALV waren er veel oude leden die in het najaar wel aanwezig kunnen zijn en nieuwe leden die voor het eerst aanwezig waren. Het was een zeer geanimeerde vergadering. Begroting en werkplan 2014 zijn goedgekeurd en Jan Willem van Nugteren werd gekozen tot bestuurslid namens de Fruithof. Op dit moment zijn er nog twee vacatures in het bestuur. Leden die het bestuur willen versterken, zijn van harte welkom. Ook zoeken we nog enkele regiovertegenwoordigers. U kunt mij bellen of mailen voor informatie en overleg (zie colofon). Tijdens een goede discussie hebben we als bestuur ons werkplan voor 2014 gepresenteerd. In samenwerking met de Fruithof gaan we de notitie Fris en Fruitig verder uitwerken. Speerpunten volgend jaar: het vernieuwde regiobeleid, uitwerken collectiebeleid en determineren, stimuleren ledencontacten en studiereizen. Verder gaan we ons voorlichtingsmateriaal oprispen en gaan we gestaag verder met de uitbouw van ons documentatiecentrum. Een werkgroep is bezig met het opnieuw inrichten van de kraamkisten, te gebruiken als we een kraam hebben bij een evenement. We zullen onze leden cursussen gaan aanbieden over ziekten en plagen, aanleg van boomgaarden en determineren.

Volgend jaar bestaat de NPV 25 jaar! Komende tijd zullen we ons, samen met de redactie van de Pomospost, bezighouden met een goede invulling van dit jubileumjaar. Heeft u nog goede suggesties? Laat het ons weten. In het volgende nummer en op de website zullen we de plannen, als ze wat concreter zijn, presenteren.

Ten slotte, van alle kanten horen wij dat de appel- en perenoogsten gigantisch zijn dit jaar. Bij mijzelf was dit ook zo. Als er onder de leden nog goede ideeën zijn over hoe we kunnen omgaan met dit luxeprobleem, nu of in de toekomst, laat het ons weten.

Vanuit het bestuur wens ik u alvast goede feestdagen en een goed 2014 toe!

Charley Erkens
Voorzitter NPV

In de regio

Regiovertegenwoordigers
(informatie over NPV-activiteiten)

Friesland:
Vacant

Groningen:
Karin Edens, tel.: 050-5281399
e-mail: info@snoeideboomgaard.nl

Drenthe:
Trudy Koopman, tel.: 0528-361941
e-mail: floresdelcampo@zonnet.nl

Overijssel:
Geert Bosma, tel.: 0561-441567
e-mail: garagebosma@yahoo.com

Noord-Holland:
Annemiek Dorland, tel.: 0299-432125
e-mail: dorland.annemiek@gmail.com

Flevoland:
Marten Pelleboer, tel.: 0320-223723
e-mail: m.pelleboer@outlook.com

Gelderland en Utrecht:
Rudolf Jan den Beer, tel.: 06-11003470
Melissa Portugael, tel.: 06-54625850
e-mail: mail@mobipers.nl

Noord-Brabant en Limburg:
Ger van Santvoort, tel.: 0493-492656
e-mail: v.santvoort@planet.nl

Zuid-Holland en Zeeland:
Vacant

Informatie enten, determinatie en oude fruitrassen:
Marten Pelleboer, tel.: 0320-223723
e-mail: m.pelleboer@outlook.com

Informatie over ziekten en plagen in bomen en fruit:
Marten Pelleboer, tel.: 0320-223723
e-mail: m.pelleboer@outlook.com

Kruising tussen appel en peer

Naast kruisingen van pruim en kers, zoals de Nadia en de Cherry Royal, is er nu ook een kruising tussen appel en peer ontwikkeld, de 'Papple'. Zoals de naam al aangeeft komt de vrucht uit een Engelstalig land, in dit geval Nieuw-Zeeland. De vrucht lijkt veel op een Nashi-peer. Die is wat flauw zoet van smaak, terwijl de Papple veel aromatischer is. De oudste bomen zijn nu drie jaar oud, zodat het nog wel een paar jaar duurt voor de Papple op de markt komt. Vanuit Nieuw-Zeeland wordt de vrucht op beperkte schaal naar Engeland geëxporteerd.

De Nieuw-Zeelandse 'papple'.

Fruit moet meer zijn dan alleen gezond

De prijzen van groente en fruit stijgen minder dan die van andere levensmiddelen. Ook fruit wordt dus relatief minder duur. Toch blijft de consumptie ervan afnemen.

Dat blijkt uit een analyse van de Rabobank. Marktanalist Cindy van Rijswijk doet drie aanbevelingen om de daling van de consumptie een halt toe te roepen. De marketing moet niet alleen de nadruk leg-

gen op het gezondheidsaspect. Dat is al algemeen bekend. Bij de marketing moeten ook andere sterke aspecten benadrukt worden. Zij noemt het gemak van het consumeren: een appel hapt lekker weg. En er moet ook aandacht gegeven worden aan het tijdstip van de juiste rijpheid, wanneer de smaak van het fruit het beste is.

Smaak en textuur beïnvloed door klimaatverandering

De klimaatverandering heeft invloed op de smaak en textuur van appels. Deze opvallende conclusie trekken Japanse onderzoekers op basis van een analyse van gegevens van de afgelopen veertig jaar. De onderzoekers signaleerden een afname in het zuurgehalte, de hardheid en de glazigheid van de appels.

De veranderingen zouden veroorzaakt kunnen zijn door een vroeger bloei en hogere temperaturen tijdens de rijping van de vruchten als gevolg van de klimaatverandering.

De resultaten van het onderzoek zijn gepubliceerd op de website www.nature.com.

250 Appelrassen aan één boom

Paul Barnett in het Engelse Chidham, bij Chichester, West Sussex, heeft door ruim twintig jaar knoppen te oculeren en op takken te enten op één boom in zijn achtertuin een bijzondere appelboom gecreëerd.

Elke zomer heeft hij knoppen van andere bomen in de bast van één en dezelfde appelboom geoculeerd en 's winters overal enthout verzameld en op takken entjes geplaatst. Nu staat de boom elk najaar te prijken met appels in allerlei kleuren, vormen, groottes en smaken, inclusief historische handappels en moesappels.

Voor hem is het een familieboom. Er staan, naast bekende oude soorten, ook zeer zeldzame rassen als Withington Fillbasket en Eady's Magnum. Zijn favoriet is Winter Gem. De boom staat zo vol dat hij door stokken ondersteund moet worden.

Goede oogst appels en peren

Het is een goed jaar voor de oogst van appels en peren. Telers halen een kwart meer appels binnen dan vorig jaar, zo blijkt uit cijfers van het CBS. De opbrengst van appels per hectare is 50 ton. Dat is nog nooit zo hoog geweest. De Elstar wordt het meest geteeld.

Ook de totale oogst van peren is hoog dit jaar. De geraamde perenoogst komt voor het eerst uit op 300 miljoen kilo. Ongeveer driekwart is van het ras Conference.

Opmerkelijk

De Amerikaanse fruitteeltonderzoeker Terrence Robinson van de Cornell University vergelijkt de aan-

plant van een boomgaard met een huwelijk. Het maken van fouten bij de aanplant van een boomgaard is als het kiezen van de verkeerde vrouw of echtgenoot. Twintig jaar later word je wakker en vraag je je af waarom je dat deed.

Wij wensen u fijne kerstdagen

en een

goede jaarwisseling

en natuurlijk

veel leesplezier in 2014!

Jan Veel, Marten Pelleboer, Marianne van Lienden, Angela Wolbers

Oogstmarkt Vergeten Fruit succesvol verlopen!

Met de start van de algemene ledenvergadering op zaterdag 19 oktober werd de ledendag door de voorzitter van de NPV, Charley Erkens, officieel geopend. Er waren negentien leden en een aspirantlid naar de Fruithof in Frederiksoord gekomen om te horen wat de toekomstplannen van de NPV voor 2014 zijn. Een belangrijk aspect zal het 25-jarig jubileum van de NPV zijn.

In de A&O-kas konden de bezoekers fruit proeven en kopen. Hier werd dan ook dankbaar gebruik van gemaakt. Daarnaast was er de gelegenheid voor bezoekers om meegebracht fruit te laten determineren (de naam op grond van kennis vaststellen). Zo troffen we toch een aantal niet alledaagse fruitrassen aan, zoals een Beurré Superfin, Dr. Lucius en het appelras Signe Tillisch.

Wat ons tijdens het determineren opviel, was dat er een toenemend aanbod van fruit verzameld wordt in het 'openbaar groen', zowel van appel als van peer. 'Wat zijn dat voor appels en peren?' zo vraagt men zich af. De Rijksdienst voor IJsselmeerpolders heeft in het verleden diverse opkweekhoeken gehad met appels, peren en kersen. De bomen werden dan in openbaar groen bij bijvoorbeeld gemeenten uitgeplant. Zo staat er onder andere rondom Lelystad nogal wat bosaanplant met dit fruit en die bomen zijn intussen in volle productie. Men kan er allerlei varianten aantreffen van extreem zoet tot extreem zuur. De peren zijn vaak heel kort houdbaar en

snel bruin van binnen. Zelden zal men daarvan iets goeds of lekkers aantreffen.

Wat was er nog meer te doen op de Oogstmarkt? Men kon er zijn eigen fruit laten persen. Honderden kilo's fruit zijn zo in sap veranderd. Dit sap is niet lang houdbaar omdat het niet gepasteuriseerd is, maar in de diepvries kan het redelijk lang bewaard worden. In elk geval kan men nog geruime tijd van het eigen fruit genieten. Het ruilen van vergeten fruit is niet echt van de grond gekomen, maar appels en peren zijn nu eenmaal geen postzegels.

Op de twee dagen van de Oogstmarkt konden mensen ook een rondleiding met een heuse plukdemonstratie bijwonen. Want fruitplukken op de juiste manier, daar zijn toch richtlijnen voor, wil men niet de oogst voor 2014 ook alvast mee plukken.

Rest mij nog om alle medewerkers/vrijwilligers hartelijk te danken voor hun inzet in welke vorm dan ook. Hopelijk kunnen we weer een beroep op jullie doen als we volgend jaar weer een Souvenirs van Eeuwen hebben en als we gedenken dat de Noordelijke Pomologische Vereniging dan 25 jaar bestaat.

Marten Pelleboer

Drukte op de Appeldag in Beetsterzwaag

Voor de eerste keer was de NPV uitgenodigd voor de Appeldag op het terrein van het historische kassencomplex in de Overtuin van het adellijke Lycklamahûs in Beetsterzwaag. Het is een idyllische plek, omringd door hoge, oude bomen.

Finkenwerder
Prinzenapfel.

Mensen pakten het fruit op en roken eraan.

Janne Thijms van de Fruithof en ik stonden er met 32 oude appelrassen van de Fruithof in Frederiksoord. Ook hadden wij handappels, pruimen en boeken voor de verkoop meegebracht. Doordat de kramen in hoefijzervorm neergezet waren op het grasveldje tussen de kassen - de druivenkas, de tropische kas en de ontvangstkas - waren we beschermd tegen de frisse wind en met de zon aan een strakblauwe hemel was het aangenaam om 's middags buiten te staan op 28 september.

Je kon de perfect onderhouden tropische kas binnenlopen om de cactussen, vetplanten en nog veel meer tropische planten te bewonderen. Buiten stonden kuipplanten als Brugmansia (Datura) en Lantana nog in volle bloei. Bij de verschillende deelnemers kon je allerlei lekkers kopen: honing, sap, jam, streekproducten, paddestoelen, kaas, groente, pompoenen en cider. Kinderen konden appeltaartjes bakken en appels persen. Op het naastgelegen gazon werd muziek gemaakt door een strijkorkestje.

Onze tentoonstelling van oude appelrassen trok veel bekijks. Het fruit zag er dan ook aantrekkelijk uit in het felle zonlicht door de grote variatie aan vormen, kleuren en formaten. Het lag te geuren in de zon. Het fruit was zo onweerstaanbaar voor sommige bezoekers, dat zij het niet konden laten om het fruit op te pakken en er goedkeurend aan te ruiken, de geur van vroeger! Kan ik deze appels kopen, werd er gevraagd. Nee, helaas niet, antwoordde ik, ze gaan nog naar een fruittentoonstelling in Hamburg, Europom, het volgend weekend. Waar

Calville Mad. Lesans.

is de Sterappel? wilde men weten. Helaas, we konden niet alles meenemen. Dokkumer Nije, een Fries ras, werd door sommigen herkend.

Het was mogelijk fruit te laten determineren. Veertien bezoekers hebben fruit ingeleverd, vaak meer dan één soort en soms één exemplaar per soort. In het laatste geval is het bijna altijd onmogelijk het ras te determineren. Op de eerstvolgende woensdag hebben Marten Pelleboer en ik het fruit op de Fruithof gedetermineerd, met behulp van de pomologische boeken die in het NPV-Fruithof Documentatiecentrum aanwezig zijn en met de database van foto's die Marten in de loop van ongeveer vijf jaar gemaakt heeft van de rassen op de Fruithof. Er zaten veel rassen bij die geregeld aangeboden worden op determineerdagen, zoals Golden Delicious, Jonagold, Schone van Boskoop en de peer Conference. Soms zien deze algemene rassen er bij particulieren niet zo aantrekkelijk uit als in het schap van de supermarkt: de appels zijn klein gebleven, niet op kleur gekomen of zitten onder de schurft. Dat ligt deels aan de verzorging en aan het extreme groeiseizoen dit jaar, een zeer lang koud voorjaar en een droge zomer. Fruit heeft daardoor een groeiachterstand opgelopen en dat alles gaat soms ook nog gepaard met een overvloedige vruchtzetting.

We hebben geadviseerd bepaalde rassen, zoals Princesse Noble, deskundig te snoeien en vruchtdunning toe te passen in de zomer. We zijn twee redelijk zeldzame appelrassen op het spoor gekomen: Finkenwerder Prinzenapfel en Calville Mad. Lesans. Alle inbrengers van fruit hebben van ons via de e-mail de uitkomst van het determineren gekregen.

Marianne van Lienden

Europese fruitrassententoonstelling

Bezoek aan Europom Hamburg

Donderdagmorgen 4 oktober 2013 in alle vroegte reed ik naar Marcel Tross, vervolgens naar Jan-Henk Schutte en daarna naar Hamburg. We werden stijf van het zitten in de bus, maar we kwamen veilig aan. Daarna gingen we de bus uitladen en de stand opbouwen. Appels en peren was het belangrijkste onderwerp van de tentoonstelling. Pruimen en noten kwamen er niet aan te pas.

Op vrijdag 5 oktober zaten we vanaf 's morgens 10 uur tot 5 uur in de collegezaal. Ik niet, ik ging eruit want het werd zo benauwd dat mijn verkoudheid weer terugkwam. Er zijn diverse presentaties en voordrachten gehouden. Er was een presentatie waarin een veldonderzoek in de Kaukasus naar de wilde appel en wilde peer werd toegelicht. Ook hield Eckart Brandt een voordracht over zijn bedrijf Boomgardenshop (www.boomgardenshop.de).

Maar unaniem op nr. 1 stond de voordracht van Hans Joachim Bannier. Hij heeft zich verdiept in de totstandkoming van nieuwe appelsoorten vanaf het begin van de vorige eeuw. Opvallende conclusie van zijn 'onderzoek' is dat voor bijna alle nieuwe appels ziektegevoelige rassen zijn gekruist, zoals Golden Delicious, Jonathan en Cox Orange. Dat is opvallend omdat deze rassen alledrie extreem gevoelig zijn voor bepaalde schimmelziekten. De Golden Delicious was zijn 'schurftkoning', de Jonathan krijgt de titel 'meeldauwkoning' en de Cox Orange is de 'vruchtboomkankerking'. Soorten die uitsluitend te telen zijn met de toepassing van veel spuitmiddelen. Geen titels waar je als appel trots op moet zijn. Hij wil de moderne fruittelers uitdagen om oudere resistente rassen te gebruiken bij kruisingen, en de ziektegevoelige rassen juist meer te mijden. Hij haalde twee rassen aan: Discovery en Alkmene. Twee schitterende appelrassen die voldoen aan de huidige eisen aan appelrassen voor de teelt. Hij hoopt dat dit soort rassen meer kansen krijgen voor toepassing in de huidige teelt.

Denk niet dat dit het enige genoemde argument was waarom er voor het behoud van de oude rassen moet worden gestreden. Iedere spreker had eigenlijk wel een paar redenen. In ieder geval heb ik een belangrijk gedeelte meegekregen en verschillende sprekers later nog uitvoerig gesproken.

De botanische tuin van de Universiteit van Hamburg is prachtig en stond ten dele nog in bloei.

Zaterdagmorgen kwamen de eerste gasten appels kijken. Allerlei soorten mensen. Ze vroegen naar de appels van oma en verbaasden zich over de veelvoud aan vormen, kleuren en smaken die op de tafels lagen.

De Duitse zustervereniging had zowat alle Noord-Duitse soorten liggen. De NPV had zorg gedragen voor de aanwezigheid van typisch Nederlandse rassen. Ook enkele buitenlandse rassen zijn meegenomen, zoals de Calebasse van Marum, Madame Verte en Howgate Wonder. Ook onze Friese vrienden van de FYF hadden een ruime vertegenwoordiging van zowel typische Hollandse, Friese als typische zuilappels en Sonnaville-soorten. Al met al een schitterende Nederlandse collectie.

Zaterdagavond was het diner in het Withus in Blankenese. Men had geprobeerd fruit in het eten te verwerken, maar ze waren bij een poging blijven steken. Overigens was het wel lekker.

De NPV'ers hebben de contacten met de Duitse, Oostenrijkse, Belgische, Deense, Franse, Zwitserse, Engelse, Ierse collega's, oftewel met iedereen, aangehaald. Soorten werden uitgewisseld, typen besproken, er werd kritiek geleverd op de namen, alles in een harmonieuze vriendschappelijke sfeer temidden van de duizenden lievelingen, de appels en de peren.

Zondagnacht werd ik door een norovirus bij de keel gegrepen. Met wat paracetamol en appelsap van Roelf Koning hield ik mezelf net in de

been. Roelf heeft bijna al zijn meegebrachte pakken appelsap verkocht.

Voor mij was het een bijzondere ervaring en het is vast voor veel meer leden belangwekkend.

Tamme Katuin

Sappersdagen op de Fruithof prima verlopen

De traditionele Sappersdagen van de Fruithof werden dit jaar gecombineerd met de Oogstdag Vergeten Fruit. Ruim twintig vrijwilligers van de Fruithof hebben zich weer voor 100% ingezet om de Sappersdagen tot een groot succes te maken.

Op zaterdag 19 oktober om vijf voor negen stonden de vroege vogels met karren en tassen vol appels voor het hek op het parkeerterrein voor de ingang van de Fruithof. In de verte hoorde je het geluid van het hakselen van de appels al, waardoor zij de fruitpers probleemloos konden vinden.

De hele dag werden appels in alle maten en kleuren aangevoerd, een lange rij tassen, bakken en manden, tot vier uur 's middags. Het is eens genoteerd hoe lang het persen duurt met deze Zwitserse pers: 70 kg pulp per keer, duur: minstens 20 minuten, en 70-80% van het gewicht blijft over als sap. Mensen die 200 kilo aanleverden, werden zo vroeg mogelijk 'besteld'; zij moesten geduld hebben. Maar dat werd beloond met heerlijk vers geperst appelsap dat ingevroren een jaar houdbaar is.

De volgende dag begon de ploeg om half tien met het persen van 200 kilo, daarna 100 en dan steeds kleine hoeveelheden, minimaal 50 kilo was afgesproken. Maar mensen met een emmertje appels meldden zich ook. Zij konden fruit of sap bijkopen en dat vonden zij bijna altijd een prima idee. Zelfs prachtige, grote Goudreinetten, echte bewaarappels, gingen de pers in. De mensen vertelden dat ze zo'n grote oogst hadden dat ze niet alles konden bewaren. Ook de tweede dag was het buffelen, totdat het om een uur of drie rustig werd en de doeken uitgespoeld konden worden en de pers schoongemaakt. Op de valreep kwam er een vrouw met haar zoon on-aangekondigd aan met 60 kilo appels, die ze wilde laten persen. "We zijn net gesloten", zei de persploeg. "Dat dachten we wel", antwoordde de vrouw. Ze deelde een druivensuiker uit en toen konden de mannen er weer tegenaan.

Bijna alle pulp werd tijdelijk op een hoop gegooid, om later, op de wekelijkse vrijwilligersdag, te verspreiden in de boomgaard. Een man nam zijn eigen pulp mee om aan de paarden te voeren. Tot vier uur werd doorge- werkt om iedereen van heerlijk appelsap te voorzien.

Karmijn de Sonnaville

Familiwapen
De Sonnaville.

Het zijn niet zozeer de feiten en de smaken van appels die mij beroeren. Het is vooral het verhaal achter de appel waardoor ik word geraakt. Zo kwam ik tijdens een bezoek aan een erg leuke stadstuin in het historische en piepkleine plaatsje Cadzand in contact met de tuineigenares, mevrouw De Sonnaville. Hee, ging er door mijn hoofd, volgens mij is Sonnaville ook een appelras. Gelukkig liep ik samen met haar door de tuin en kwamen we al snel, bij een appelboompje, uiteraard de Karmijn de Sonnaville, over haar herkomst aan de praat.

Karmijn de Sonnaville is een erg lekkere appel. Het is een kruising tussen Cox's Orange Pippin en Jonathan. Malus Karmijn de Sonnaville werd door een familielid, Piet de Sonnaville, op de markt gebracht. Piet, vader van vele appelrassen, leefde van 1917 tot 1995. De familie De Sonnaville is een bekende telersfamilie, waarvan zoon Ben het bedrijf tot aan de dag van vandaag voortzet.

Ir. P. de Sonnaville.x

Op de website van het fruitbedrijf (www.bernarddesonnaville.nl) is het volgende over de historie te lezen:

De naam De Sonnaville gaat ver terug in de tijd. Er is zelfs een familiewapen geregistreerd in opdracht van een van de voorvaderen van Bernard de Sonnaville in 1739. De lijfspreuk van de familie De Sonnaville luidt: 'Sibi bene ubi cibo', letterlijk vertaald: 'Overal waar ik mij voed zal ik mij goed voelen'.

Bernard de Sonnaville schrijft op de website van het bedrijf dat het be-

langrijk is om duurzaam te telen.

Wij telen duurzaam appels en persen op 16 hectare goede riviergrond. Fruit is een mooi product om te telen en blijft voor de voedselvoorziening in de regio en de wereld belangrijk. Duurzaam telen doe ik door rassen te selecteren die resistent zijn tegen ziektes, goed van smaak zijn en een goede opbrengst garanderen. Het milieu trachten we te sparen door gewasbeschermingsmiddelen zo beperkt mogelijk in te zetten. Dat spaart niet alleen het milieu maar ook m'n portemonnee. We gebruiken zoveel mogelijk natuurlijke manieren om de schade door wild te bestrijden o.a. met roofvogels en uilen. De reeën die hier sporadisch lopen laten we gewoon met rust, die vinden we zelf te mooi! Wat de natuur ons zelf al schenkt proberen we in ons voordeel aan te wenden. Dat we hiermee op de goede weg zitten, proef je letterlijk in onze sappen en versproducten!

Dankzij het contact dat ik kreeg met weer ander familielid, Jeannette de Sonnaville, dochter van Piet, kan ik wat meer licht laten schijnen op de herkomst en het lot van een aantal van de appelrassen die haar vader maakte. Zij vertelde dat de Malus Rembrandt en de Maribelle de laatste appelrassen waren die door haar vader gekruist waren. Dit was vlak voordat hij overleed in 1995. Ben de Sonnaville heeft deze rassen nu ook op de markt gebracht. Het duurt namelijk wel zo'n 20-25 jaar voordat een nieuwe appel op de markt gebracht kan worden. Van de vele honderden kruisingen, die Piet ook in zijn laatste jaren nog heeft gemaakt, zijn er slechts enkele overgebleven. Dit komt doordat de eisen waar een appelras tegenwoordig aan moet voldoen, zeer hoog zijn. Jeannette vindt de appels van Piet altijd veel lekkerder dan de appels die je in groten getale in de supermarkt tegenkomt.

Het is moeilijk om zo'n nieuwe appelras goed in de markt te zetten. Je moet aan het product genoeg bekendheid kunnen geven en als fruit-

teler-veredelaar ben je met je dagelijkse gewone werkzaamheden al heel druk! De lekkerste appels heeft vader Piet zelf een naam gegeven, al zaten daar wel heel wat haken en ogen aan. De naam moest aan allerlei regels voldoen. De appel 'Leonie' mocht niet zomaar, daar moest de familienaam toen aan worden toegevoegd. Mijn vader vond dat wel erg lang en in de praktijk werd hij dan ook gewoon Leonie genoemd. Deze appel is vernoemd naar de moeder van Piet. Een ander ras, de Meiprinses, werd naar zijn echtgenote vernoemd, omdat ze in mei jarig was.

Een aantal De Sonnaville-appels:

Karmijn de Sonnaville

Kruising tussen Cox's Orange Pippin en Jonathan, triploïd. Geïntroduceerd in 1971. Veredeld door Ir. P.

Karmijn de Sonnaville

In 1948 gewonnen door P. de Sonnaville te Winssen uit een kruising van Cox's Orange Pippin met Jonathan. Geïntroduceerd in 1971 als een voor de beroepsfruitteelt aanbevolen ras. In 1994 afgevoerd van deze lijst omdat er te veel uitval was bij bewaring in het koelhuis en vanwege de ziektegevoeligheid (vatbaar voor vruchtboomkanker).

Goede handappel met een uitstekende smaak: friszuur met een uitgesproken Cox aroma. Stevig, roomwit vruchtvlees. Zeer geschikt als handappel, taartappel en voor appelmoes.

Grote, wat onregelmatig gevormde vruchten. Karmijnrood op gele ondergrond, met veel roest, vooral rondom de steel en bij de kelk. Vooral de vruchten van jonge bomen kunnen sterk beroest zijn en deze hebben dan soms last van scheurtjes bij de steel. De boom groeit tamelijk sterk, draagt vroeg, goed en regelmatig. Plukrijp half september tot begin oktober. Eetrijp november tot half januari. Bij voorkeur niet snoeien in de winter (kankerinfectiegevaar).

Jan Veel

Bron: Rassenlijst voor grootfruitgewassen nr. 15.

Rembrandt.

Karmijn de Sonnaville.

de Sonnaville. Zeer lekkere handappel met Cox-aroma. Groot van stuk en karmijnrood van kleur.

Rembrandt®

Kruising tussen Elstar en Paasster (Jan Steen x Septer). Zeer mooie appel met Rembrandtsiaanse kleuren. Veredeld door Ir. P. de Sonnaville. Appel met heerlijk Cox-aroma met stevig vruchtvlees. Ook zeer geschikt bij salades en zeer lekker voor appelsap omdat de balans tussen het zuur en het zoet ideaal is.

Maribelle.

Maribelle

Ook bekend onder de merknaam Lola. Kruising tussen (Meiprinses x Gloster) x Elstar. Mooie gebloste roze appel. Wit vruchtvlees, lekker zoet van smaak en licht zuur; de smaak van een frisse zomerappel. Stevig vruchtvlees, ook zeer geschikt bij salades.

Maribelle is nu vooral bekend onder de naam Lola en Lola is jong! De eerste oogst dateert van oktober 2011. Toch heeft ze een geschiede-

nis, want er ging 16 jaar fruitveredeling aan vooraf. De geestelijke vader van Lola is Ir. P. de Sonnaville. In 1995 kruiste hij in zijn boomgaard in het Gelderse Altforst het ras Gloster met het ras Meiprinses. Het resultaat daarvan werd weer gekruist met de Elstar. Het resultaat, Lola, was geboren!

Leonie

Cox's Orange Pippin x Jonathan; diploïd.

Wij als NPV-leden en Fruithof-liefhebbers houden vooral van de historische appelrassen. Wel moet ik bekennen dat de smaak van de historische rassen mij nogal eens tegenvalt. Naar deze nieuwe appelrassen van Hollandse bodem ben ik toch wel heel nieuwsgierig. Ik hoop zelf dan ook binnenkort mijn tanden in een Lola te kunnen zetten.

Marjan Sorgdrager

De foto op de omslag:

Witten van de stam van fruitbomen

Witkalken van de stam van bomen komt in Nederland weinig meer voor. Toch werd het vroeger niet alleen bij fruitbomen gedaan maar ook bij leibomen voor de boerderij. Dit zou insecten afschrikken.

De voornaamste reden om ook nu nog stammen van fruitbomen te witten is het voorkomen van het openbarsten van de stam. Vooral bij jonge appelbomen kan bij winterzon afwisselend bevriezing en ontdooiing plaatsvinden in de cellen van de bast. Bij flinke vorst overdag in februari en maart stijgt de temperatuur aan de zonnkant (zuidkant) van de stam tot ver boven het vriespunt.

Zelfs een laaghangende zon kan dan de bast plaatselijk enkele tien-

tallen graden boven de luchttemperatuur opwarmen. Wanneer de zonnestraling 's avonds wegvalt, daalt de basttemperatuur te snel waardoor veel bastcellen afsterven door bevriezing. De bast verdroogt en de opwaartse sapstroom raakt verstopt. Er kunnen in het schorsweefsel van de stam en in dikkere takken van fruitbomen dan zulke sterke spanningen optreden dat ze scheuren. Er ontstaan vorstspleten. Zo'n gespleten bast droogt uit en krult om.

Om vorstscheuren te voorkomen wordt met witkalk de zonnkant van de stam ingesmeerd, om de zon te weerkaatsen zodat de schors minder snel opwarmt. Als de stam openscheurt, kunnen allerlei schimmels bij de boom binnendrin-

gen. De kalklaag voorkomt niet alleen het barsten van de stam, maar maakt de boom ook minder vatbaar voor vruchtboomkanker. Bovendien kan hij insectenvraat tegengaan en vogels kunnen de insecten beter zien en vangen op de witte ondergrond.

De witlaag is gif voor rupsen en larven (niet voor mensen) en droogt ook de eieren van overwinterende insecten uit. Andere gunstige insecten zouden er juist van profiteren. De kalklaag kan ook reeën, hazen en konijnen afschrikken om aan de stammen te knabbelen.

Jan Veel

Country Winery

Voor verkoop van:

- * Resistente & bijzondere druivenplanten.
- * Bijzondere fruitplanten & oude fruitrassen.
- * BirdGard & Birdchaser vogelverschrikkers.
- * Nederlandse wijnen & wijnproducten.
- * Wijnproeverijen & cursussen.
- * Zorgkwekerij.

Jipkesbeltweg 42 Nijverdal - Hulsen.
Tel. 0548-623657, Mobiel: 06-38780384
www.Countrywinery.nl
E-mail: countrywinery@gmail.com
Geopend: donderdag, vrijdag en zaterdag
van 10.00 tot 17.00

F. Kuiper B.V.

BOOMKWEKERIJEN SINDS 1886

Vosseveld 6, 9644 XW Veendam
tel. 0598-619410 / fax: 0598-619136
info@kuiperveendam.com
www.kuiperveendam.com

Dé leverancier van vruchtboomonderstammen, ook biologisch, geteeld op onze kwekerijen in Groningen en Flevoland.

Verkoop aan particulieren en pomologische verenigingen mogelijk via kwekerij "de Baggelhof".
e-mail: iubbert@baggelhof.nl

Vruchtboomkwekerij G. Snel eigen kwekerij sinds 1924

Het adres voor al uw vruchtbomen

breed assortiment
ook in zware bomen
oude rassen
kleinfruit, bessen enz.
persoonlijk advies

Huizerstraatweg 2 voor, Naarden
telefoon: 035-5253712 / 06-22315559

bezoek onze website: www.fruitbomenkwekerij.nl

Snoeibedrijf De Boomgaard

Voor:

- Deskundig snoeien van uw vruchtbomen
- Hulp/begeleiding bij snoeien (ook voor uw tuin)
- Snoeiadvies op maat
- Advies en onderhoud erfbeplanting
- Snoeicursus (individueel / groep)
- Meer....

T.050-5281399 M.06-25191441 info@snoeideboomgaard.nl

www.snoeideboomgaard.nl

biologische hoogstamboomkwekerij

De Sterappel

Veel oude
fruitboomrassen
Ook grotere
maten verkrijgbaar

Wij zijn geopend van november t/m april
vrijdag en zaterdag van 9.00-18.00 uur

Kees van Leeuwen
Weiweg 7, 4064 CJ VARIK

telefoon: 06 219 540 18

telefax: 0344 652754

e-mail: sterappel@versatel.nl

skal 022177

bezoek onze website: www.desterappel.nl

VRUCHTBOMEN EN KLEINFRUIT

biologisch - dynamische
KWEKERIJ

DE VROLIJKE NOOT

Oosterbutenweg 2
8351 GH Wapserveen
tel / fax 0521-321580
www.devrolijkenuoot.nl

NL-BIO-01
skal 6148

verkoop van november tot mei
vrijdag en zaterdag van 9.00 - 17.00 uur
overige dagen op afspraak

Saffraanperen

De oudste gecultiveerde boom in Zuid-Afrika is uit Nederland afkomstig. Het is een oude Saffraanpeer uit de tijd van de Verenigde Oostindische Compagnie. In 1652 is Hendrik Boom, in opdracht van gouverneur Jan van Riebeeck, begonnen met de aanleg van een groenten- en fruittuin, om de VOC-schepen (op weg naar de Oost) te kunnen voorzien van vers voedsel ter voorkoming en

Wintersaffraanpeer Bon Chrétien d'Hiver.

genezing van scheurbuik, een gevreesde ziekte als gevolg van een Vitamine-C tekort op deze lange reizen. Tien jaar later was de tuin al 21 ha groot, en was het met recht een 'bloeiend' bedrijf. De VOC-compagniestuin is nu een fraai aangelegd en onderhouden park met vele bijzondere planten en bomen.

De oude Saffraanpeer zal vrij snel na de stichting van de tuin zijn geplant. Ze geeft in de herfst nog steeds veel peren. Waarschijnlijk is het de Herfstsaffraanpeer, al wordt dit uit de Zuid-Afrikaanse bronnen niet duidelijk! De vier stammen, die nu ondersteund worden, komen uit hetzelfde wortelstelsel voort als de ori-

ginele boom. De boom is aan het afsterven, daarom zijn er verschillende jonge bomen met enthout van de boom geënt.

De naam Saffraanpeer is een synoniem voor een drietal zeer oude perensoorten die bij ons bekend staan als Bon Chrétien, namelijk:

- Bon Chrétien d'Été of Zomersaffraanpeer, andere synoniemen zijn: Apothekerspeer, Bestevaer, Brabantsche Graziol, Canelle, Gratiolle de Napoli, Gratiolle de Roma, Kaneelpeer, Kanjuweel, Kruid-Kanjuweel, Marsepein-Peer, Malvasier-Peer, Rechte Saffraanpeer, Schager Maagd, Suiker-kandijpeer, Zomer-Gratiol (in Brabant), Safran d'Été, Zomer Bon Chrétien, Zomer Safran;
- Bon Chrétien d'Automne of Herfstsaffraanpeer. Synoniemen zijn Bon Chrétien d'Espagne, Gratiolle d'Automne, De Janvry, Herfst Bon Chrétien, President d'Espagne, Safran d'Automne, Van Dijkpeer;
- Bon Chrétien d'Hiver of Wintersaffraanpeer. Synoniemen zijn: Safran d'Hiver Anguisse, St. Martin, Wintergratiol, Winter-Apothekerbirne.

De Zomersaffraanpeer is het eerst gedocumenteerde perenras in de USA. In 1647 ontving Peter Stuyvesant, gouverneur van Nieuw Amsterdam, het latere New York, een jonge boom van de Bon Chrétien d'Éte (Zomersaffraanpeer), die hem uit

Frankrijk was toegestuurd. Veel entjes van de boom zijn daarna verspreid onder de Hollandse kolonisten in de Hudson Valley. De oorspronkelijke boom werd middenin het centrum van New York geplant. Na ruim twee eeuwen werd hij omver gereden door een zware paardenkar

Saffraanperen lijken sterk op elkaar, eigenlijk verschilt voornamelijk de rijptijd. De Zomersaffraan rijpt begin september en is kort houdbaar, de Herfstsaffraan is plukrijp in november en is tot half januari te bewaren en de Wintersaffraan is pas in december rijp en is tot in maart te bewaren. Het zijn grote tot zeer grote vruchten, enigszins langwerpige, geribd en erg gebobbeld. De kelk ligt diep gezonken en de steel is lang en stevig. De kleur is bij rijpheid bleekgeel met soms een rode blos, waarop zwarte vlekjes en stipjes zichtbaar zijn. Het vruchtvlees is bros, zoet, zacht en zeer aromatisch. Soms wat wrang. De boom heeft een warrige kroon. De Wintersaffraanpeer is groter dan de andere twee en de boom heeft een minder warrige kroon dan die van de andere twee. De Herfst- en Wintersaffraan zijn meer geschikt als stoofpeer dan als handpeer. De Zomersaffraan is een bruikbare handpeer.

Omdat de Saffraanperen hier niet meer te vinden zijn, heeft de POMologische vereniging Noord-Holland vorig jaar enthout van de Zuid-Afrikaanse boom laten halen en er in de collectietuin in de Beemster een boompje van aangeplant.

Waarom de peren Saffraanperen heten, is ons niet bekend.

Jan Veel

Herfstsaffraanpeer.

Wintersaffraanpeer.

Zomersaffraanpeer.

Boomlabels

Op de vraag naar houdbare boomlabels kwam een flink aantal reacties:

John Teunissen van het PGL (Pomologisch Genootschap Limburg), werkgroep Inventarisatie en enten) zegt het volgende: Daar ik al zo'n 35 jaar met 'fruit' bezig ben, kan ik u vertellen dat er geen goed houdbare labels bestaan. Allerhande labels heb ik gezien, maar geen een gaat langer mee dan zeven jaar! Er worden in de collectieboomgaard waar enthout wordt gesneden, geregeld nieuwe labels gehangen. Landschapsarchitect Vallen adviseerde mij zo'n 15 jaar geleden: Koop een slaglettersetje, knip 'kaartjes' van een dun aluminium stripje, en sla de naam erin. In mijn privétuin heb ik dat gedaan. Het lijkt me over 100 jaar nog te lezen, ook al heeft de boom het zeer waarschijnlijk dan allang begeven.

Ook Rick Warnar adviseert hetzelfde: Sla de namen van de bomen met slagletters in een aluminium strip van 8 mm breed. Boor er een gaatje in en maak het met een ruime tyrap (plastic riempje) aan de boom vast. Wij hebben over de 40 bomen staan en hebben het zo opgelost.

Carla Maat van groothandel Hegro Wolvega schrijft: Vaak worden hiervoor sleufetiketten gebruikt. Het sterkste materiaal is Duraflex, dikte 150 mu, kleur wit, formaat 250 x 25 mm. Wij zullen deze in ons assortiment opnemen en op voorraad leggen, zodat ze per 20 stuks afgenomen kunnen worden. Prijs € 1,75 per 20 stuks, incl. btw en verzendkosten. Het artikelnummer is 250.25. Bij grotere afnames kan de prijs lager worden. Bijvoorbeeld 2000 sleufetiketten voor de prijs van € 60,00, excl. btw, franco huis 1 adres in Nederland. Meer info: www.hegrowolvega.nl.

Gerard ter Haar in Oldenzaal heeft nog een andere tip: Zelf doe ik het met een strookje trespa waar ik de naam en het jaar dat de boom gepoot is, in frees. Dit is nu na 15 jaar nog duidelijk leesbaar. Het strookje wordt voorzien van een geboord gat waardoor een draad komt. Dit kan een probleem zijn, want ik ben van enkele bomen het strookje kwijt. Draad gebroken. Dus misschien weet er iemand welke draad onbreekbaar is en eventueel met de dikte van de tak mee rekt?

En ook was er nog een reactie van Durk Tolman in Lippenhuizen: Ik doe het al jaren op deze manier: Ik maak van stukjes daklood labeltjes en sla daar m.b.v. slagletters (van mijn werk) de namen in. Daarna hang ik met ty-raps de labels aan de enten. Het voordeel is dat de namen altijd duidelijk zichtbaar blijven. Het nadeel is dat, als de boom groeit, ik soms de ty-raps moet vernieuwen om ingroei te voorkomen. Misschien is het een idee!

Labelloodjes.

Contributiebetaling 2013

In een aantal gevallen is gebleken dat bij betaling van de contributie het bedrag weer werd teruggestort op de eigen rekening. Dit kwam doordat als begunstigde NPV werd ingevuld in plaats van Noordelijke Pomologische Vereniging. De afkorting NPV wordt door meerdere instellingen gebruikt. De correcte invulling is: rekeningnummer **NL89INGB0000254692**, ten name van Noordelijke Pomologische Vereniging te Assen.

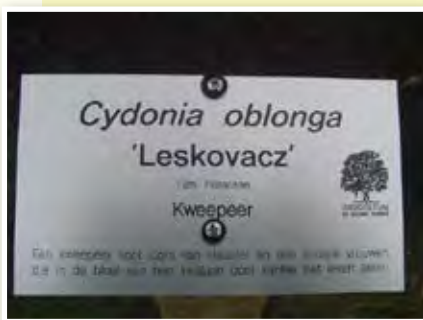
Verder zal op korte termijn de rekening bij de Rabobank worden opgeheven.

Mocht u een automatische betalingsopdracht hebben gegeven voor 2014 en volgende jaren voor overmaking naar de rekening bij de Rabobank, dan verzoeken wij u het rekeningnummer te wijzigen naar het bovenstaande ING-rekeningnummer.

Penningmeester NPV

Hard kunststof.

Label op oorswormpotje.

Porselein.

Etiketje.

Een andere mogelijkheid is om de naam op de omgekeerd hangende bloempotjes, gevuld met stro en hooi, voor oorswormen te schilderen. Ria Olijslager raadt het af om rechtstreeks op een plastic bloempot de naam te schilderen. Dat houdt niet goed. Op een stenen potje houdt de tekst het beter. Erwin Lankeet lost het anders op. Op de plastic bloempotten, toegepast als huisje voor oorswormen, kun je met een watervaste witte pen aangeven om welke fruitsoort het gaat. Zelf druk ik de tekst af op een label van Dymo D1 Tape 12 mm breed, letterhoogte 7 mm (extra groot) zwart op wit. Vervolgens spuit ik hierover heen een dun laagje 'Plastic Primer', bijvoorbeeld van de firma Motip. Dit laat ik dan enkele dagen drogen. Als laatste schilder ik hierover, met een kwastje, watervaste blanke 'Jachtlack farblos' van de firma Hydrant. Op deze wijze blijft de tekst wel 10 jaar lang zitten.

stuk. En de allermooiste zijn de porseleinen naambordjes zoals die vroeger op de boomgaarden van buitenplaatsen werden gebruikt. Een andere mogelijkheid is om bordjes van emaille te laten maken. Maar om die te ontwerpen en te laten bakken, dat zijn natuurlijk erg kostbare oplossingen. En in beide gevallen moet de naam van de boom wel met zekerheid bekend zijn.

Een collectieboomgaard, die voor het publiek toegankelijk is, vraagt om bordjes die meer informatie bevatten. In botanische tuinen ziet men wel fraaie bordjes op een paaltje in de grond bij de boom staan of aan de boom zelf geschroefd, waarop niet alleen de naam maar ook informatie over herkomst, ouderdom e.d. staat. Deze professionele oplossingen laten we hier buiten beschouwing.

de redactie
janveel@hotmail.com

Er zijn ook hele fraaie en dus duurdere mogelijkheden. Erg fraai zijn de roestvrij stalen naambordjes waarin de letters zijn uit gestanst. In het winternummer van Pomospot 2008/2009 heeft Lukas Duijts die mogelijkheid geschetst. Deze kosten 4 euro per

Roestvrijstalen naambordjes.

Gaten op en in muurtjes

Van één van onze lezers kregen we een vraag voorgelegd. Hij stuurde de foto's die hiernaast zijn afgebeeld en vroeg: Waarvoor dienen die gaten op en in de muurtjes?

De muurtjes staan op IJsselvlied nabij Wezep, een landgoed dat is

ontstaan in de 18e eeuw en thans een vakantieadres is voor minder-valide mensen die via het Rode Kruis hier kunnen logeren. Door de beheerder, Theo Hartman, is de historische boomgaard met een muur met leifruit in oude glorie hersteld. Maar hij vraagt zich af waar ooit die

gaten in de muurtjes voor hebben gediend. Tot op heden heeft hij dat niet kunnen achterhalen. Wij weten het antwoord ook niet. Maar misschien kan één onze lezers deze vraag beantwoorden?

Marten Pelleboer

De Wiltfang

Goed tuingereedschap per post

www.dewiltfang.nl

0346 - 218111 voor catalogus
Postbus 41, 3738 ZL Maartensdijk

Van der Kooy Jubbega

Het adres in Nederland voor:
Zelf wijn, bier en kaas maken

Compleet assortiment voor de
wijnmaker:

Flessen, gisten, hevels, vaten,
kurken, sapstomers, fruitpersen,
fruitmolens.

Alle grondstoffen voor de
bierbrouwer:

mouten, granen, hoppen, bier-
kits, moutextracten, hogedruk-
vaten, starterkits, maisketels
etc.

Voor de kaasmakerij: kaaszuur-
sel, stremsel, kaasvaatjes etc.

Tevens:
Destilleerkolommen, platbo-
demkolven, eccenses etc.

Open van dinsdag t/m vrijdag
10.00—18.00 uur
Zaterdags van 10.00– 17.00

www.vanderkooyjubbega.nl

Marcel Tross Pomoloog

Advisering in:

- ◆ Aanleg en onderhoud
- ◆ Boomgaarden, boominspectie
- ◆ Vitaliteits-onderzoek
- ◆ Bodemanalyse
- ◆ Cultuurtechniek

Koeweidendijk 25, 7161 RJ Neede
Telefax: 0545-293003, mobiel: 06-22330626
E-mail: info@pomoloog.nl
www.pomoloog.com

Assortiment Laan- en Vruchtbomen

Tevens uw leverancier voor uw gehele
erfplanting

Kijk voor meer plantinformatie op
www.boomkwekerij-veldhuis.nl

Particulieren welkom op zaterdagmorgen
volgens afspraak

correspondentieadres: Kastanje 10, 8141 TA Heino
kwekerijadres: Tibbensteeg 2, 7722 JS Hoonhorst

telefoon: 06-429 234 99
fax: 0572-394 693

e-mail: info@boomkwekerij-veldhuis.nl
meer weten: www.boomkwekerij-veldhuis.nl

Alternatieve Boomkwekerij

*Boomkwekerij
Hendrik ten Elsen*

Wij geven u persoonlijk een deskundig en uitgebreid advies
over het ruime assortiment oude vruchtbomrassen. U bent
van harte welkom maar belt u eerst even. Tevens voor advies
en uitvoering aanleg en onderhoud van boomgaarden.

tel.: 0545-293065 e-mail: boomkwekerijtenelsen@planet.nl
Kempersdijk 50A, 7161 RG NEEDE

Verkoop van onze producten in Noord-Nederland wordt verzorgd
door kwekerij "de Baggelhof". Voor info zie: www.baggelhof.nl

Bezoek ook onze website: www.tenelsen.nl

J. Bruin klimmaterialen

HOUTEN DRIEPOOTLADDERS LEVER-
BAAR in 10, 11 en 12 sports

Buurt 21A, Postbus 19, 1679 ZG Midwoud

telefoon: 0229 - 201 212
e-mail: bruinklimmaterialen@quicknet.nl
www.bruinklimmaterialen.nl

Open dag perzikenbedrijf

Op 3 aug 2013 bezocht ik de open dag van de perzikenboomgaard van Ludo Rosseels in Gelrode in België. Dit dorp ligt in het Hageland, het is een gebied tussen Aarschot, Leuven, Tienen en Diest. De grond in dit licht heuvelachtige gebied bestaat uit ijzerzandsteen, een fijnkorrelige donkerbruine ijzerhoudende steensoort. De bodem van de boomgaard ligt bezaaid met dit materiaal.

In deze streek is de perzikteelt al begin 1900 begonnen, maar na de eer-

ste wereldoorlog weer wat teruggedrongen. Later is dit weer opgepakt, maar de grootste uitbreiding kwam na 1945. Alle grote Belgische steden werden bevoorrad en tevens was er wat export naar Nederland en Duitsland. Met wel 700 ha perzikteelt was het noorden van het Hageland begin jaren 60 uitgegroeid tot de perzikstreek van het land. Rond 1965 ging het echter snel bergafwaarts met de perzikteelt, onder andere door bevriezing en zuidelijke import, vooral uit de Rhônevallei.

Het 4 ha tellende bedrijf van Ludo Rosseels is nagenoeg het enige bedrijf dat is overgebleven. Omstreeks 2000 is hier weer gestart met ongeveer 20 rassen te planten. De Nationale Boomgaard Stichting heeft op dit bedrijf nog een collectie van 30 rassen opgeplant. Voor een deel is dit gedaan om de oude collectie te bewaren en tevens om rassen te testen voor professionele aanplant. Men selecteert op resistentie tegen koude en vocht en men zoekt naar liefst vroege rassen. Alle bomen zijn geplaatst op 5½ bij 5½ meter wat erg ruim lijkt, maar de uitleg is dat in droge zomers de bomen niet met el-

kaar om water hoeven te concurreren. Bij ernstig watertekort krijgen de vruchten krimp-scheuren.

Alles is geënt op zaailing, niet op de vaak gebruikte St. Julien A. Daar is voor gekozen omdat een zaailing dieper wortelt en beter bestand is tegen droogte. Op deze hellingkwekerij kan men niet beregenen. De zaailingen zijn van eigen kwekerij, afkomstig van Reine des Vergers. Dit ras kiemt spontaan in de boomgaard en is daardoor voor hen de beste onderstam op die grond.

Als bemesting wordt voor de bloei 350 kg/ha samengestelde kunstmest gestrooid. Later nog 200 kg/ha kaliumsulfaat en 300 kg ammoniumnitraat. De kweker gebruikt geen stalmest omdat hij dan niet weet wat erin zit en hoeveel stoffen er vrijkomen. Wel wordt op de boomspiegel gft-compost gebruikt.

Uitleg NBS.

Tijdens de teelt wordt 3 keer gespoten tegen krulziekte. Tussen de bomen wordt een strook zwart gehouden met herbiciden en tegen schurft wordt gespoten naargelang de weersomstandigheden. De snoei gebeurt direct na de pluk en men snoeit onderaan wat takken weg om bodemvrijheid te hebben. Tussen de rijen worden breed uitstaande tak-

ken weggenomen om er met de trekker en spuit door te kunnen en in het hart van de boom knipt men een gat van 1 m² voor licht en luchttoetreding. Als je niet snoeit gaat een perzikboom maar 5 of 6 jaar mee, bij de juiste snoeiwijze kunnen ze wel 25 jaar oud worden.

Het eerste gedeelte van de rondgang werd verzorgd door eigenaar Ludo Rosseels. Omdat hij al zijn perziken in een kraam in de boomgaard verkoopt is het belangrijk om over een lange periode te kunnen oogsten. Daar zijn kwekerij naast de E 314 ligt heeft hij een Hollywood-achtig reclamebord in zijn boomgaard staan, wat veel klanten naar de verkoopplaats lokt.

Uitleg Ludo Rosseels.

Na de Amsden komt Lieveeling. Volgens de Belgen is de naam door een Nederlander gegeven en zou het een synoniem zijn van het Engelse ras Darling. Daarna rijpt Charles Ingouf, uit 1904, van de gebroeders Baltet uit Frankrijk. Het ras Ludo, genoemd naar de vader van de eigenaar is een vroegrijpe zaailing van Charles Ingouf. Vaes Oogst is een kruising van Charles Ingouf met Reine des Vergers en is een plaatselijk ras. Ook de Broechemse is een streekras waarvan meerdere klonen in omloop zijn. Een van de laatste rassen voor oogst in september is Magness of Magnum met als plaatselijk synoniem Wim Elzen. Alle tot zover genoemde perziken zijn witvlezig. Als beste en oudste ras met geel vruchtvlies wordt Red Haven geteeld.

Het tweede gedeelte van de rondleiding werd verzorgd door twee perzicspecialisten van de NBS, namelijk Louis Millis en Dirk van den Eynde. Deze perzikanen leidden ons door de NBS-collectie van wel 30 rassen met mooie verhalen en waar het kon mochten we proeven.

Een omvangrijke groep zijn de zogenaamde roodstenen. Deze perziken zijn redelijk zaadvast, maar door de eeuwen heen zijn de beste geselecteerd en van een rasnaam voorzien. Bij ons is het Duitse ras Wassenberg vooral bekend, genoemd naar een plaatsje direct naast de Limburgse grens. Andere roodstenen zijn onder andere Madeleine Rouge, Madame Gaujard, Fertile de Septembre, Record aus Alfter. Deze laatste is genoemd naar een Duits plaatsje langs

de Moezel. In deze streek is de wijngaardperzik weer helemaal terug en wordt hij gebruikt in mosterd, gebak, jam en dranken.

Andere rassen uit de omvangrijke collectie zijn Grosse Mignonne, zeer oud, omstreeks 1700, uit Frankrijk. Begin 1900 zijn deze vaak in kassen geteeld, men behoeft ze nauwelijks te dunnen en ze zijn minder behandeld. Precoce de Hale uit de USA is niet zo vroeg als de naam doet vermoeden. Madame Girerd is oud en zeer goed, tegelijk rijp met Charles Ingouf en lijkt er zelfs een beetje op, vroeg 1800 al beschreven. Belle Imperiale is mogelijk nog ouder, een Frans ras uit 1700. Lijkt op Grosse Mignonne maar Imperiale is groener. Springcrest is een geelvlezig vroeg ras uit de USA. Benedicte is een jong ras, amper 20 jaar oud, sterk en gezond, grote witvlezige vruchten en weinig behandeld. Dit ras stamt uit het Rhônedal in Frankrijk.

Ook uit het Rhônedal komt Galande, met als synoniem Noire de Montreuil. Montreuil is de perzikstad van Frankrijk. Al na 1700 werd in deze omgeving begonnen met perzikteelt tegen muren, wat een enorme omvang heeft gehad. Perziken uit Montreuil werden geserveerd aan de tafels van grootheden als Louis de 14e en de tsaren van Rusland. De stad kweekte in de 19e eeuw miljoenen vruchten per jaar en had meer dan 600 km muren met perziken. Daarvan zijn nu nog restanten te zien.

Mayflower is een van de vroegste perziken, uit de USA, begin juli rijp, maar heeft veel gespleten pitten. Hecto is een Aziatisch ras uit Japan/Korea. Een trage groeier met een aparte smaak. De Belgen noemen deze perziken bedriegers, vanwege de tegenvallende smaak en het zeer mooie uiterlijk, maar Aziaten vinden deze erg lekker. Sirius is van Delbard, ook met die typische Aziatische smaak. Baltet stamt uit het kwekershuis Baltet (Frankrijk), oorsprong midden 1800 en erg lekker.

Ger van Santvoort

Verkoopstand.

De vroegste rassen bestaan voornamelijk uit Amsden en Amsden-zaailingen, in het gebied ontstaan. De oorspronkelijke Amsden is een oud ras uit 1868 en afkomstig uit de VS. Zodoende staan er rijen met vroege Amsden, de echte en late Amsden. Ook de Rote Ingelheimer is een vroege Amsden, evenals het ras Floerkens. Amsden is redelijk bestand tegen krulziekte. Een nadeel zijn de vaak voorkomende gespleten pitten. Hoe vroeger het ras, hoe meer kans daarop.

Walnotenkwekerij op het Overijsselse platteland

Roderik de Vries
temidden van zijn
walnoten-
kwekerij.

Onder de rook van Steenwijk ligt het buurtschap Kallenkote. Een echte agrarische gemeenschap met voornamelijk veehouderij-bedrijven.

Het bedrijf van de familie Bisschop was ook een biologisch gemengd agrarisch bedrijf. Totdat de familie Bisschop, de (schoon)ouders van Paulien en Roderik de Vries, in 2001 besloot om het melkveebedrijf geleidelijk om te zetten naar een walnotenkwekerij. Geert koos voor een ruime aanplant en echte hoogstammen, zodat het melkvee er aanvankelijk nog onder kon grazen. Maar het was de bedoeling om het melkveebedrijf te beëindigen en dat Paulien en Roderik de walnotenkwekerij over zouden nemen.

Roderik, die van oorsprong een hoveniersopleiding aan de tuinbouwschool in Frederiksoord gevolgd had en nog actief is in die branche, heeft vanaf 2008/2009 het merendeel van de werkzaamheden voor de walnotenkwekerij overgenomen. De walnotenkwekerij heeft nu een totale oppervlakte van 9 ha met daarnaast een opkweekhoek.

De bescheiden start is geweest in 1982 door Geert en Ria Bisschop. Zij plantten op hun erf een aantal walnoten, onder andere Buccaneer, Belnoot en Broadview. Inmiddels zijn dit enorme bomen geworden. In 2001 kende de nieuwe aanplant startproblemen. Bij strenge winters en een koud voorjaar heeft men last van de koude wind die vanaf de Havelterweg vrij spel heeft. Opvallend is dat het smalle stroken in de aanplant zijn waar de bomen bevroren zijn.

De aanplant

Toen in 2001 de eerste walnoten de grond in gingen, had men toch een iets andere voorstelling. Zo zijn de eerste bomen geplant als hoogstam op een vlak van 12 x 12 meter. Dat blijkt nu, volgens Roderik, te ruim te zijn en hij is inmiddels aan het tussenplanten geslagen. Zo worden er bij vervanging meestal twee bomen teruggeplant. Ook heeft Roderik inmiddels hazelnoten in de opkweekhoek staan (de rassen Emoa 1 en Emoa 3). Het is de bedoeling dat daarmee in de toekomst een windscherm aan de randen aangelegd wordt en mogelijk tussen de rijen.

Op dit moment vindt er op de totale oppervlakte nog begrazing plaats met Zwartbleschappen, gekruist met Suffolk. Deze rassen hebben echter de eigenschap dat zij ook aan het schors van de bomen vreten. Er wordt dit jaar gestart met inkruising met een ander schapenras, Shropshire schapen, een ras dat niet aan de notenbomen vreet. De toe-

Walnoten in de opkweek.

komst zal uitwijzen of die begrazing met schapen kan blijven.

Er zijn niet alleen nieuwe bomen geplant, er is de laatste tijd ook nogal wat tijd gestoken in het vervangen van bomen. Roderik heeft hiervoor zelf een plantmachine ontwikkeld die natuurlijk ook dienst doet in het hoveniersbedrijf. Deze plantmachine geeft volgens Roderik een betere 'aanslag' van de walnoten dan handmatig planten. Dit kan te maken hebben met een ruimer plantgat en minder verstoring bij de wortels.

Ziekten en plagen

Walnoten zijn eigenlijk een tamelijk gezond gewas. Bacteriebrand (*Xanthomonas Juglandis*) is een van de meest voorkomende ziekten in walnoten. Daarnaast kan bladvlekkenziekte (*Gnomonia Leptostyla*) voorkomen en kunnen walnoten last hebben van de viltmijt (*Aceria Eri-nea*). Deze ziekten kunnen beschadiging van blad en vervolgens bladval tot gevolg hebben, en daardoor oogstderiving en kwaliteitsverlies. Bij een jarenlange aantasting kunnen bomen daardoor erg verzwakken.

Rassen

De bekendste walnootrassen zijn Broadview en Buccaneer. Beide staan op deze walnotenkwekerij, samen met Dionim en Belnoot. Van Buccaneer wordt geen nieuwe aanplant meer opgekweekt vanwege de lage productiviteit. Roderik is enthousiast over de Belnoot, vanwege de grote noten, de smaak van de noot en het makkelijk doppen van deze noot. Nadeel van dit ras is dat het vatbaar is voor bacteriebrand.

De oogst

Walnoten moeten tijdens de oogst dagelijks 'geveegd' worden. Hiervoor zijn in het buitenland speciale machines ontwikkeld die ook in Nederland goed gebruikt kunnen worden.

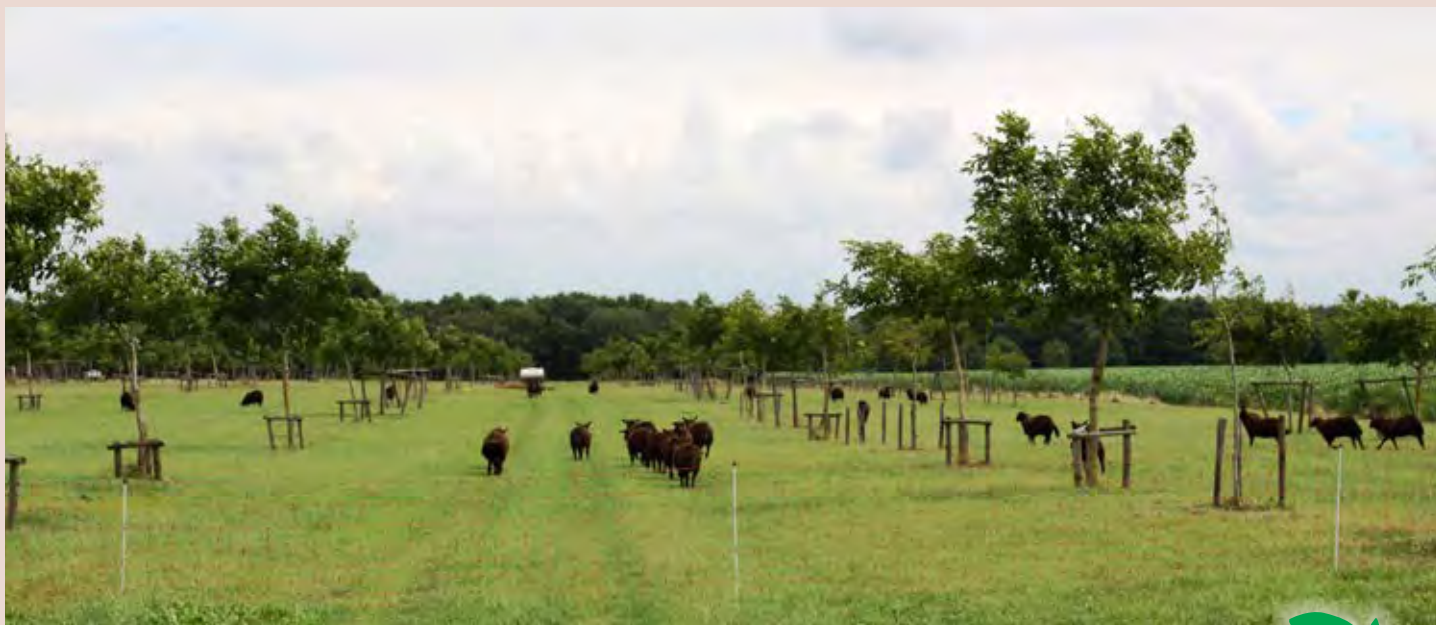
De afzet van de noten is een verhaal apart. Roderik heeft contacten met een plaatselijke bakkerij die dit jaar 1000 kg af kan nemen. Daarnaast is hij nog aan het brainstormen over hoe hij in de toekomst zijn afzetgebied kan verbeteren en vergroten. Te denken valt aan de verwerkende industrie voor het maken van walnotenolie en de producten daarvan.

Het ras Belnoot.

Al met al een interessante ontwikkeling op het Overijsselse platteland met een jonge ondernemer die even van de gebaande wegen afwijkt.

Marten Pelleboer

De Shropshire schapen houden nu het gras nog kort tussen de bomen.

Heeft u een leuk artikel voor de Pomospost?

Of een tip voor de agenda?

Stuur uw tekst, samen met beeldmateriaal, naar janveel@hotmail.com

* Foto's 1024 pixels of hoger. Grote bestanden (boven 5 Mb) graag via www.wetransfer.com sturen.

Druiventeelt, vroeger en nu

Het is zo'n zes weken geleden dat ik van Marten Pelleboer een mailtje kreeg dat hij aan mij gedacht had om een artikeltje over druiventeelt te schrijven voor de Pomospost. Wel, dat leek mij wel leuk en na enige haperingen heb ik de computer gestart en ben begonnen. Op dat moment doet zich de vraag voor: Waar wil je het over hebben en wat wil je ermee bereiken? Wel, daar kom ik later op terug.

passie voor fruitteelt en tuinbouw droeg hij op mij over en ik begon met een moestuin op een strook land tussen de warenhuizen en de sloot.

Nadat wij in 1976 uit Rotterdam naar Koekange in Drenthe verhuisden, kochten wij in 1979 onze huidige stek en daar plantte ik mijn eerste druivenstokken, een blauwe Boskoop Glorie en een Witte van der Laan. Toen nog heel gangbaar, nu eigenlijk gepasseerd door bij-

Frankenthaler.

kruid. Het woekert en slingert zich overal doorheen als het zijn gang kan gaan. Maar..., als je het gewas leidt, snoeit en goed verpleegt, dan gebeurt er een wonder. In het voorjaar groeien uit het kale hout tere intens groene ranken, waaraan on ooglijk kleine groene bloempjes aan trossen (bossen noemen Westlanders dat) verschijnen. In de zomer veranderen ze na de bevruchting in bessen (korrels) en in het najaar hangen er groengeel of blauwzwart gekleurde zoet smakende trossen (bossen) aan. Bij sommige teelten onder glas meer dan 2 kilo zwaar.

Appels, peren en pruimen hebben, volgens recent genetisch archeologisch onderzoek, hun herkomst in een oerfruitboom uit de streken in en ten oosten van de Kaukasus. Ze zijn daar al duizenden jaren in gebruik bij de samenlevingen in die streken. Ook de druif, en wijn daarvan, kwamen zo'n 5000 jaar geleden al voor in oude verhalen en geschriften uit Egypte, Klein-Azië en de streken tussen de oostelijke Middellandse Zee en het huidige Pakistan. Inmiddels blijken ook andere varianten van het geslacht *Vitis* van oudsher voor te komen in Amerika en China. De smaak van deze varianten is anders en vaak ook minder aantrekkelijk tot ronduit vies (foxy of zuurtjes). Toch zijn ze van belang voor het ontwikkelen van druifluis-resistente onderstammen en ziekteresistente nieuwe druivenrassen, die geschikt zijn voor wijnbouw in onze streken en ook in de zuidelijke streken van Europa en de 'nieuwe wijnlanden' buiten Europa.

Jonge druivenaanplant.

Mijn Westlandse historie

Mijn passie met de teelt van onder andere dit gewas, en mijn streven om daar een zo mooi mogelijk product van te oogsten, is begonnen toen ik in 1969 kennismaakte met mijn schoonvader, een rasechte Westlandse tuinder. Hij was een zoon van een tuinder met gemengd bedrijf (varkens voor de mest, (zacht)fruit en groente). Na de oorlog was hij gestart op 1,5 hectare grasland (zavel) met twee serres tafeldruiven naast de overige teelten onder glas en in de volle grond. Zijn

voorbeeld de aantrekkelijkere, veel beter smakende en resistente rassen als Nero (blauw) en Birstaler Muscat (wit). Een kas behoorde in die tijd financieel nog niet tot onze mogelijkheden. We hadden wel 60 ramen platglas, maar daar teelden we vroege bloemkool, meloenen en komkommers onder, voor de verkoop aan biologische winkeltjes.

Wat vind ik zo boeiend aan druiven (*Vitis Vinifera*)?

Het is een rankende plant uit de bosranden en eigenlijk is het on-

Sjoerd Windemuller bekijkt zijn druiven.

Rond 2002 rees bij mij het plan zelf een kleine wijngaard te starten. Ik werd geïnspireerd door de wijngaarden die wij in onze vakanties bezochten in Frankrijk, Spanje en Duitsland. Ik was enthousiast geworden om zelf wijndruiven te gaan telen en mijn echtgenote (Anneke) bekeek het experiment met een zekere welwillendheid. Inmiddels was ik al bekend met een aantal Nederlandse wijngaarden en lid van het Wijngaardeniersgilde geworden. Sinds enkele jaren ben ik ook lid van een regiogroep voor onderlinge deskundigheidsbevordering. Naast de wijndruiven wilde ik ook mijn assortiment tafeldruiven in de volle grond en onder glas uitbreiden. Zo'n plan vergt de nodige voorbereiding.

Wij beschikken zelf over zo'n 3000 m² grond, waarvan inmiddels 2500 m² in cultuur als moestuin, boomgaard (oude rassen als hoogstam en modernere rassen als laagstam) en wijngaard; zo'n 100 wijnstokken in de volle grond, waarvan 10 van verschillend ras en ook geschikt als tafeldruif. Voor de wijndruiven heb ik in hoofdzaak gekozen voor Cabernet Cortis (blauw) en Johanniter (wit). Deze stokken heb ik gekocht bij Vitis Vino in Bentelo, samen met het materiaal, zoals gegalvaniseerde wijn-

bouwpalen, draad en diverse binders en vastzetklemmen. Bij Vitis Vino is ook een professionele wijnmakerij opgezet onder de naam Neerlands Wijnmakerij. Daar wordt sinds vorig jaar onze oogst door een Duitse keldermeester professioneel verwerkt tot wijn. Verder heb ik in een kleine koude kas (18 m²) 6 oude rassen tafeldruiven, in Nederland alleen geschikt voor de teelt onder glas.

In 2008 plantten wij de wijnstokken aan en in 2010 de tafeldruiven in de kas. Het stekhout voor de tafeldruiven heb ik gekregen van De Westlandse Druif en van een kennis uit Honselersdijk, die in één kap van de oorspronkelijke tuinderij nog druiven teelt. Oorspronkelijk had ik 16 diverse rassen, maar een aantal rassen bleken niet bestand tegen de strenge vorst in 2011 in Drenthe. Ook heb ik een serie kunnen verkopen.

Inmiddels had ik in 2009 een wintercursus druiventeelt (volle grond en onder glas) gevolgd bij de Westlandse Druif in Monster. Iedere maand één zaterdag om 6 uur op om mijn zoon op te pikken in Nieuwegein en dan met zijn tweeën naar Monster voor een dagje cursus. 's ochtends theorie en 's middags praktijk.

De Westlandse Druif is een museum, expertisecentrum en rassenbank in één, op ongeveer 8 ha grond. Zij beheren tientallen oude en moderne druivenrassen en zij leveren op verzoek stekhout. Er staan zowel druivenserres, koud glas en gestookt, als ook moderne warenhuizen met klimaatbeheersing. Alles is voorzien van computergestuurde beluchting, beregening, scherming en verwarming. Bemesting en teelt geschieden op geheel biologische wijze en het restwater wordt opgevangen en gerecycled, om vervolgens in menging met vers regenwater te worden hergebruikt. In dit 'bedrijf' werken veel vrijwilligers volgens werkrooster, onder leiding van een betaalde professionele bedrijfsleider. Het project moet zichzelf bedruipen.

De teelt van druiven

De teelt van druiven begon in Nederland in 1647. Pastoor Franciscus Verburch werd aangesteld als eerste pastoor van het Westland na de Reformatie en hij zou de druiventeelt in het Westland hebben ingevoerd. Het Westland was in die tijd de 'warmoestuin' en 'fruithof' van 's Gravenhage. Maar de echte intensieve teelt druiven ontstond in de 19de eeuw. In 1828 werd in 'Staten van landbouw in het Koninkrijk Holland' het Westland nadrukke-

White Allicanter.

lijk genoemd als centrum voor de druiventeelt. De productie werd vooral naar Engeland geëxporteerd. De druif werd daarna al snel een van de belangrijkste producten van het Westland. Vanaf die tijd tot de jaren '60 was het de belangrijkste teelt in het Westland.

Tot het einde van de 18de eeuw was in de Zuidelijke Nederlanden (beneden de grote rivieren) ook sprake van een redelijk areaal druiven voor de wijnbouw. Echter, na de bezetting door Napoleon werd de wijnbouw in Nederland bijkans onmogelijk gemaakt door zeer hoge accijnzen. De 'kleine ijstijd' van de 19de eeuw gaf de genadeslag.

In de 17de eeuw was de tuinbouw in het Westland nog een vorm van gemengd bedrijf waarin groenteteelt, fruitteelt en het houden van vee hand in hand gingen. De teeltwijze bestond uit warmtemuren waartegen het gewas geteeld werd. Later kwamen de kopkassen (dat waren muren waarvoor schuin glas geplaatst werd dat gelegenheid bood om te verwarmen) en lessenaars. En nog later ook volledige glazen serres. Dat was eigenlijk de verdubbeling van het glas van de kopkas, zonder muur en met een breder oppervlak. De muren, lessenaars en kopkassen stonden zoveel als moge-

lijk in oost-west-richting geplaatst en de serres in noord-zuid-richting. Dit was om optimaal te profiteren van de zon. In het huidige teeltsysteem van druiven wordt nog steeds voor de noord-zuid-richting gekozen als de rijen in de volle grond staan en oost-west als de druiven tegen een muur staan. Natuurlijk is bij de uiteindelijke keuze onder glas ook de ligging van de kas, de serre of het warenhuis van invloed.

Druiven kunnen niet tegen hoge waterstanden, maar wortelen bij voorkeur ook in een warme, voedzame, zuurstofrijke en diep doorwortelbare teeltlaag. Om een optimale wortelzone te creëren wordt gestreefd naar een grondwaterstand die minstens 60 cm onder het maaiveld ligt. Als dit niet zo is, dan kan dit vaak wel bereikt worden door drainage en wegpompen uit een verzamelput of afvoeren naar een watergang. Het verhaal dat druiven heel diep (moeten kunnen) wortelen geldt alleen voor stenige berghellingen, maar is in ons vlakke land niet van belang.

Om de bodem geschikt te maken voor de teelt is goede bodembemonstering, bodemanalyse en bemestingsadvies erg belangrijk als vertrekpunt. Dit geeft een inzicht in de aanwezige waarden van voedingsstoffen, structuur en biologische activiteit en maakt een planmatige verbetering van de teeltlaag in termijnen van 4 jaar mogelijk. In de huidige praktijk gebeurt bodemanalyse in de volle grond 1 keer per 4 jaar en in de teelt onder glas 4 keer per teeltcyclus. Bij de teelt onder glas is de ontwikkeling van het gewas nog afhankelijker van de verzorging dan bij de teelt in de volle grond.

Rassen

Er bestaan meer dan 10.000 voor de teelt minder of meer geschikte rassen, waarvan er zo'n 100 het meest in Europa worden aangeplant. Dus deskundig advies en het verzamelen van veel informatie bij meer ervaren druiventelers is aan te raden. Dan nog is ervaring opdoen en gaan kijken, helpen en proeven bij anderen een belangrijke leerweg. Het is

Witte van der Laan.

slechts een kleine selectie waar ik zelf ervaring mee heb of die ik ken van horen en zeggen.

Tegenwoordig zijn ook diverse rassen van onderstammen bekend, waarvan een flink aantal vorstbestendig zijn en resistent tegen de druifluis. Echter, over de prestaties van de onderstammen in combinatie met de verschillende rassen zijn nog onvoldoende wetenschappelijk betrouwbare gegevens verzameld. Wat dit aspect betreft staat de teelt van tafeldruiven en de wijnbouw in Nederland nog in de kinderschoenen.

Voor de hobbyist zijn nog veel oude en beproefde rassen beschikbaar voor de teelt van tafeldruiven onder glas. Heel bekend en makkelijk te telen zijn de blauwe Frankentaler, de Black Alicanter en de Muskaat van Alexandrië. Iets moeilijker, maar wel lekker, is de Golden Champion. De Muskaat van Alexandrië en de Golden Champion hebben eigenlijk wat verwarming nodig en zeker bij de Golden Champion moet ook de bestuiving door een vochtige plumeau gebeuren met

Boskoop Glory.

stuifmeel van Frankentaler of Alicanter. Baidor is ook een lekkere witte druif met hele grote korrels. Van de modernere rassen is de Dornfelder bekend voor deze teelt, net als Rubens en Palatina. Himrod is een bekende pitloze, maar niet door alle kenners gewaardeerde druif.

Zelf teel ik Muskaat van Alexandrië, Witte Alicanter en Black Alicanter, Witte Frankentaler en Blauwe Frankentaler en Golden Champion onder glas. In de volle grond teel ik de Bianca, de Nero, de Boskoop Glorie (beter smakende kloon met grotere korrels), de Birstaler Muskaat, de Muskaat Bleu en de Regent als tafeldruif. Behalve de Boskoop Glorie zijn ze ook goed geschikt voor de wijnmakerij.

Aanplanten

De planten worden 9 maanden van tevoren besteld, net als het plantmateriaal, zoals palen, spanners en draad. In het jaar voor het aanplanten wordt de bodem, op grond van het advies, zoveel mogelijk voorbereid met voorraadbemesting, bekaliking en compost of goed verteerde stalmest. Er zijn tegenwoordig diverse goede biologische mestkorrels en voedingspreparaten verkrijgbaar in giet- of korrelvorm. Ook kan het toevoegen van gesteentemeel of kleimineralen een optie zijn om de sporenelementen aan te vullen. Door 1 seizoen klaver, gras of andere groenbemesting te telen, kan het humusgehalte verbeterd worden en de bodem biologisch meer in balans komen. Als in het late najaar de plantstroken omgespit worden, is de bodem eind april klaar als de planten aankomen of afgehaald kunnen worden.

De rijen komen minimaal 1,80 m uit elkaar en in de rij worden de stokken met een onderlinge afstand van 1 m geplaatst. De palen komen op maximaal 6 meter uit elkaar in de rij en de eindpalen worden verankerd met gegalvaniseerde schroefgrondankers. De plantrijen worden op 40 cm zwarte grond gehouden en daartussenin liggen de klaver-grasbanen die kort worden gehouden in verband met nachtvorst.

In de kas wordt geen gebruik gemaakt van groenbemesting, maar wordt de bodem zwart gehouden. Bij de aanplant in de kas of tegen de tuinmuur wordt de druif bij voorkeur 20 cm uit de (glas)wand gehouden en ongeveer een meter uit elkaar. Als er voldoende ruimte in de hoogte is, dan kunnen op een onderlinge afstand van 1,20 meter meerdere etages boven elkaar aangelegd worden. Dit kost wel een aantal jaren om een wand zo dicht te laten groeien.

De etageopbouw kan uitgevoerd worden door de eerste plant de onderste etage te gunnen, de tweede plant de middelste en de derde plant de derde etage. Iedere plant krijgt zo een legger van 3 meter. In ouderwetse serres kan men met dit systeem de hele serre vullen. De wanden worden hiervoor vanaf 70 cm hoogte (op de knik van het serredak) bessen met draden met een onderlinge afstand van 30 cm. Deze draden worden op regelmatige afstanden bevestigd aan staanders, bijvoorbeeld kaspoten of een vrijstaand systeem van gegalvaniseerde buizen. Om en om wordt een craldraad van 2,5 mm en een kunststofdraad gespannen met een verstelbare roestvrijstalen of goed verzinkte draadspanner. De draden waaraan de leggers worden aangebonden mogen een slag zwaarder zijn en zijn altijd van metaal. Voor het aanbinden bestaan materialen die meerdere jaren bruikbaar zijn. Onderaan dit artikel staat het adres waar planten en materialen te bestellen zijn.

Het toevoegen van mycorrhiza aan de grond bij het planten van de stokken heeft naar mijn ervaring een positieve invloed op de hergroei. Mest toevoegen bij het planten is funest voor de wortels, potgrond mengen met de grond uit het plantgat mag daarentegen wel. Voor het dichtgooien van het plantgat een gegalvaniseerde steunpaal bij de plant in de grond steken en na het dicht maken en inwateren de plant voorzichtig aanbinden.

Teelt- en snoeiwijze

Er is veel gediscussieerd over wat de beste teeltwijze is, maar van belang is ook wat gemakkelijk is voor de hobbyist. Bij de keuze van de onderstam kan het advies van de leverancier in het algemeen gevolgd worden. Een alternatief is het om zelf onderstammen te kweken van het ras Triomph d'Alsace. Dit is een krachtige groeier en hij is door z'n voorouders resistent tegen de druifluis en de meeste schimmels. Als de stekken beworteld zijn, kan daar 's winters een ent van het gewenste ras op gezet worden en, afgetaped met ribonstrip, in de entwas gezet worden. Pas op voor uitdrogen en zet ze vorstvrij weg op een zeer koele plek, bijvoorbeeld de koelcel.

Bij het aanplanten van de druiven is het belangrijk om de eerste 4 jaar te kiezen voor de opbouw van het gewas. Dat betekent dat alle bloeiwijzen worden weggeknipt. Ook ranken zonder bloeiwijzen worden teruggeknipt. 's Winters wordt teruggesnoeid tot pinkdik hout met een maximale verlengenis van on-

Frankenthaler in kas.

Westfrisia.

geveer een halve meter per jaar. Dat betekent dat bij een goede hergroei in 1 jaar de hoogte van de toekomstige stamkop bereikt wordt. Is het hout te dun, dan wordt teruggesnoeid op 3 ogen boven de enting. De aanleg van de kop of horizontale buiging wordt op ongeveer 60 tot 70 cm hoogte gehouden.

Hoe vroeger de wintersnoei plaatsvindt, hoe vroeger de plant weer kan uitlopen. Op deze manier kunnen de planten door verwarmen of koelen vervroegd of vertraagd worden in hun groei. Hierdoor is het mogelijk om uit de kas vanaf juni tot einde oktober verse druiven te oogsten.

Het belang van deze handelwijze is de opbouw van een sterk gestel, waarin de plant voldoende suikers op kan slaan voor de groei van volgend jaar en de tijd die de plant krijgt om een voldoende uitgebreid wortelstelsel aan te leggen. Dit helpt om voedsel-, water- en temperatuurstress tijdens de toekomstige teelt beter te doorstaan. Een gewas dat zo wordt opgebouwd, slijt ook niet zo snel en blijft veel beter in productie.

Er zijn globaal 2 snoeiwijzen met hun eigen onderverdelingen. Dat zijn Guyot- en Gordonsnoei (snoer). Bij de Guyot vervangt men ieder jaar

de legger door een nieuwe rank van 1-jarig bloemtrosdragend hout uit de stiften op de kop van de stam horizontaal te buigen en aan te binden. Deze methode wordt vooral bij wijndruiven toegepast. Bij Gordonsnoei (verder snoer genoemd) wordt de legger aangehouden en worden de dragende takken op 1 tot 3 knoppen teruggesnoeid, afhankelijk van het ras. Bij het terugsnijden wordt het overblijvende stukje tak dat zo dicht mogelijk bij de legger groeit, als nieuwe stift met knoppen aangehouden. Zo voorkom je de groei van een 'gewei' op de legger.

Het grote nadeel van snoer is dat bij een aantal rassen de opbrengst in de loop van een jaar of 7 vaak terugloopt in omvang en kwaliteit. Dan moet de legger vervangen worden door een nieuwe, die weer opgebouwd wordt vanuit de kop. De oude legger wordt weggezaagd. Het voordeel van deze aanpak is de opbouw van een overzichtelijk systeem tegen de muur of in de kas of serre. Bij de keuze tussen horizontaal of verticaal snoer is het belangrijk te weten dat sommige rassen op een verticaal snoer snel minder gaan presteren. Onder glas wordt over het algemeen voor horizontaal snoer gekozen.

Zowel op Guyot als op snoer worden de ranken aangehouden op 15 tot 20 cm. van elkaar. Afhankelijk van de zwaarte van de plant en het systeem van opbouw worden 5 tot 15 trossen per plant aangehouden. Bij rassen met trossen die lichter zijn dan 500 gram, mag dat het dubbele zijn. Voor iedere tros zijn voor de rijping minimaal 8 gezonde bladeren nodig. Hoe zwaarder de tros hoe meer blad. Om de vitaliteit van de plant niet te overvragen, wordt ernaar gestreefd om door krenten of trosdunning te voorkomen dat de trossen veel zwaarder worden dan 1000 gram.

Krenten

Als de druiven gebloeid hebben en goed bevrucht zijn, dan is het voor een goede kwaliteit tafeldruiven nodig om te krenten. Dit gebeurt als de korrels zo dik zijn als dikke dop-erwtten. Dan worden met een fijn

Muscat van Alexandrië.

druivenschaartje de te kleine korrels (eenpitters) of de korrels die te dicht op elkaar staan, verwijderd. Daarbij wordt goed gekeken dat er voldoende ruimte ontstaat voor een forse uitgroei van de overblijvende korrels. Dit is ook de gelegenheid om de tros in model te brengen, met mooie schouders en een goed afbouw naar de punt.

Wijndruiven worden niet gekrent, maar de trossen worden wel gedund door een deel te verwijderen van de punt en de schouders. Hierdoor krijgen de overblijvende delen van de tros meer ruimte om uit te groeien zonder dat de bessen elkaar kapot drukken. Dit een belangrijke handeling om problemen met schimmels te voorkomen. De gehalten bij rijping en de beluchting en droging van de beshuid verbeteren hierdoor sterk.

Voeding

Nadat de winterbemesting heeft plaatsgevonden, wordt in begin juli nog een keer met biologische mengmest bijgemest (6-5-7 van DCM of OSO). Voor het overige kan worden bijgestuurd met bladbemesting. Het voert te ver om daar nu uitgebreid op in te gaan. Wellicht in een volgend artikel.

Gewasbescherming

Er zijn drie grote bedreigingen voor een druivengewas. Dat zijn:

1. Meeldauw. Door 's winters te beginnen met het insmeren van de stammen met een papje van zwavelbloem, water en behangsellijm (of buiten: waterglas) is een eerste stap gezet. Vervolgens wordt na het uitlopen, kort voor de bloei en na de vruchtzetting met zwavel gespoten. Dit wordt in een ritme van 1 keer per 14 dagen volgehouden tot 6 weken voor de oogst.
2. Valse meeldauw. Door vanaf het uitlopen van de druif om de 14 dagen met magnesiumfosfiet of kaliumfosfiet te spuiten, bouwt de plant weerstand tegen schimmelinfecties met valse meeldauw (phytophthora) op. (Kaliumfosfiet werkt ook goed bij aardappels en is toegestaan als biologische bladbemesting.) De keuze voor kalium of magnesium hangt af van de toestand van de plant en de ervaring met voedingsgebreken tijdens de teelt en de afrijping. Voor meer info hierover is het verstandig het 'Handboek druiven' van Fred Lorschheid te lezen en/of de leverancier te raadplegen.
3. Botrytis cinera. Na het beëindigen van de zwavelbespuitingen en bij kans op botrytis-infecties is het 2 keer per week verspuiten van kaliumbicarbonaat een goede aanpak. Het is verkrijgbaar in de formulering 'Vitsan' en wordt na regenval steeds opnieuw aangebracht. Het beschermt de plant ook tegen meeldauw.

Valse meeldauw komt bij druiven in de kas haast niet voor. Als er geen andere gewassen worden geteeld en de druif onder de kasvoet door naar buiten kan wortelen, dan kan het regenen in de kas sterk beperkt worden. Hierdoor wordt ook botrytis voorkomen.

Een ander risico is de infectie met gedierte. Berucht is het druivenhaantje, maar daar is tegenwoordig goede biologische bestrijding voor, namelijk aaltjes, te bestellen bij bijvoorbeeld de Horticoop. De druivengalmijt wordt door de toepassing van zwavel bestreden en van trips en spint is in de volle grond

over het algemeen weinig overlast. In de kas zijn daar roofmijten voor verkrijgbaar, ook bij de Horticoop. Bladluis kan bestreden worden door sluipwespen in te zetten. Tegen vogels, wespen en vliegen worden zijdebespanningsnetten ingezet. Deze worden door middel van clips bevestigd.

De oogst

Voor tafeldruiven is het moment van oogsten aangebroken als het suikergehalte 17 brix is. Dit wordt gemeten met een refractometer, door uit een afgeknipte bes onder uit de tros een druppel sap op de meter te deponeren en af te lezen. De pitten zijn dan meestal ook al wat bruin. De tafeldruiven kunnen na de oogst hangend in een koele ruimte nog een tijdje bewaard worden, maar een spoedige consumptie verdient de voorkeur.

Wijndruiven worden geoogst als het suikergehalte boven de 80 oechsligt. Dit wordt op dezelfde manier met de refractometer gemeten. Voor een goede meting wordt om de 5 meter een willekeurige bes uit een tros geknipt. Het gemiddelde van de meting van alle bessen geeft meestal een correcte inschatting. Bij voorkeur wordt geoogst voordat de trossen geïnfecteerd worden door schimmels. Alle aangetaste bessen moeten verwijderd worden voor verwerking.

In een jaar zoals dit worden de meeste wijndruiven wel rijp. Maar ze bouwen onvoldoende suiker op. Dan wordt bij de vergisting invert-suiker toegevoegd. Hoe dat moet, is weer een heel ander verhaal. Druiven hebben ongeveer 100 zonnige dagen van minimaal gemiddeld 20° dagtemperatuur nodig en koele nachten om rijp te worden. Dat hebben we dit jaar niet gehaald.

Wij hebben dit jaar 85 kilo blauwe druiven geoogst, maar door botrytis-infectie maar 58 kilo kunnen leveren om wijn van te laten maken, ongeveer 65 flessen. Het suikergehalte was 70 oechsligt, dus te laag.

De witte druiven moeten nog geoogst worden. Wij schatten een

oogst van 40 kg, als er niets meer **Frankenthaler.** mis gaat in de komende 3 weken.

De tafeldruiven uit de kas hebben hun eerste paar trossen dit jaar gegeven. Ook hier was het suikergehalte maar net goed, maar ze waren wel erg lekker.

En..., de witte wijn van vorig jaar was erg lekker, de rode wijn wordt in januari gebotteld en gaat dan de kelder in.

Ik hoop dat ik met dit artikel enthousiaste leden van de NPV heb uitgenodigd om een nieuw avontuur met druiven te beginnen of uit te breiden. Voor vragen en reacties ben ik bereikbaar via de redactie en via sjoerdwindemuller@hotmail.com.

Nuttige adressen:

www.vitisvino.nl
<http://westlandsedruiif.nl/themapark/themapark/contact-route.php>
www.wijngaardeniersgilde.nl
www.fawbg.nl

Sjoerd Windemuller

Feestelijke bijeenkomst in stadsboomgaard Zutphen

In de Achterhoekse regionale krant Contact stond het volgende bericht over de stadsboomgaard te Zutphen. Zie ook de beschrijving van de heraanplant van deze boomgaard in Pomospost van dit voorjaar.

Pure rijkdom, midden in de stad: appels aan de bomen, in mee te nemen zakken en in heerlijke taarten, zomaar op een zaterdagmorgen midden in Zutphen. Afgelopen zaterdag 12 oktober was er een feestelijke bijeenkomst voor omwonenden en vrienden van de Stadsboomgaard en haar beschermvrouwe Alize Korf die de Stadsboomgaard samen met vrijwilligers heeft doen herleven.

Vanaf 10 uur werden de genodigden en ook spontane bezoekers verwelkomd met koffie en een stuk van een van de taarten die door verschillende mensen werden gebakken en meegebracht. De tent was het centrale punt, waar de koffie geschonken werd en van waaruit uitgewaaid werd over de boomgaard.

Ook zat pomoloog Marcel Tross er, die werkelijk alles weet van appelfrassen. Hij determineerde appels en peren die mensen mee hadden genomen en waarvan ze de naam niet kenden en vertelde over snoeien, oculeren en enten. Jonge fruitbomen van oude rassen waren te koop evenals zakken gevuld met appels afkomstig uit de boomgaard en er was informatie te vinden over de NPV (Noordelijke Pomologische Vereniging) en de IVN-snoeigroep Venel. Een fluisterboot maakte korte tochtjes met degenen die wel een pleziervartje wilden maken.

Wethouder Hans la Rose nam ook nog even een kijkje en reageerde niet afwijzend op de mogelijkheid

om de boomgaard tot Groenmonument uit te roepen. Fruitbomen zijn namelijk niet beschermd en er is geen kapvergunning nodig. Alize Korf bezint zich op mogelijkheden om de bomen te beschermen. Bij iedere boom staat het ras beschreven en er is een plattegrond met een overzicht van alle bomen in de boomgaard. Leerlingen van basisschool de Bongerd die regelmatig betrokken worden bij de boomgaard, kwamen na een programma in hun school, geschminkt naar de boomgaard en vulden al lopend en kijkend bij de verschillende bomen hun vragenlijst in. De op het allerlaatste moment gehuurde partytent bleef eigenlijk niet nodig, want het bleef droog en af en toe brak zelfs de zon door.

Toen Martinus Lijsen zijn fruitbomen plantte in 'het Land van Lijsen', kon hij niet weten dat circa negentig jaar later zo'n honderd mensen op deze manier het bestaan ervan zouden vieren.

4 keer per jaar de Pomospost in huis!

Bij lidmaatschap van de NPV

De NPV heeft als doel het opsporen en in stand houden van oude fruitrassen. Een belangrijke taak daarbij is het geven van advies over aanplant en onderhoud.

Als u vragen heeft kunt u contact opnemen met de vereniging. Met uw lidmaatschap (€ 30,- per jaar) steunt u de vereniging en krijgt u daarnaast leuke voordelen en ontvangt u vier keer per jaar ons magazine.

Ook lid worden? Stuur dan even een e-mail met uw naam en adres naar onze ledenadministratie. E-mail: nico-zushovinga@hetnet.nl

De boomgaard van boerderij Houtlust

De boerderij Houtlust, zoals de naam van de boerderij aan De Hout 26 in Hem luidt, gelegen langs de provinciale weg van Hoorn naar Enkhuizen, is geen schim meer van wat deze ooit is geweest: een echte statige stolpboerderij uit rond 1750. Gelukkig zijn er afbeeldingen en gegevens bewaard. Een vroegere bewoner, Jan Commandeur, overleden in 1980, heeft o.a. de rassen in de boomgaard gedocumenteerd.

Houtlust had twee grote boomgaarden die in totaal ongeveer 1 hectare groot waren. Achter de boerderij was de kleine boomgaard. Naast de boerderij was nog een grote boomgaard die anderhalf keer zo groot was als de kleine. Hier de opsomming van fruitrassen, die als kenmerkend voor de Bangert, de fruitstreek bij Hoorn, kan gelden.

Peren:

1. Advocaatspeer
2. Beurre de Mérode
3. Boerengroenen
4. Bonne Louise d'Avranches
5. Clapp's Favourite
6. Dirkjespeer
7. Franse suiker (Suikerpeer)
8. Janbaas
9. Juttepeer
10. Kruidenierspeer
11. Maagdenpeer
12. Nouveau Poiteau
13. Oktoberjuttien
14. Saint Germain
15. Zomerloutje (Meneeltje)

Stoofperen:

16. Gieser Wildeman
17. Graziol
18. Saint Rémy
19. Winterjannen (Kleipeer)

Appels:

20. Brabantse Bellefleur
21. Gelderse Bellefleur
22. Schone van Boskoop (Goudreinet)
23. Groninger kroon
24. Present van Engeland
25. Zigeunerin
26. Zoete Ermgaarde
27. Zure blesjes

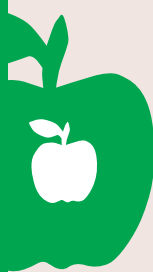
Pruimen:

28. Blauwe kwets
29. Boerenblauwe
30. Gele pruim
31. Kroosjespruim
32. Reine Victoria

(Op de situatietekening van het erf en de boomgaard staan de verschillende soorten aangegeven.)

Voorts vinden we op het erf de mesthoop, het melkbon en de moestuin.

Agenda

7 dec.: Basissnoeicursus in de boomgaard van Camping De Bongerd, Kalverdijk 18, Tuitjenhorn. POMologische vereniging Noord-Holland. Aanvang 9.30 uur. Eerst 2 uur theorie en daarna de praktijk in tot ca 15.30 uur. Tussendoor de lunch met meegebrachte boterham en soep van het huis. Opgeven bij Jan Blankendaal. e-mailadres: cursussen@hoogstamfruitnh.com of 072-5051205.

18 jan.: Basissnoeicursus op Camping De Bongerd te Tuitjenhorn. POMologische vereniging Noord-Holland. Opgeven bij cursussen@hoogstamfruitnh.com of 072-5051205.

15 feb.: Basissnoeicursus bij de Informatieboerderij Zorgvrij, Spaarnwoude. Genieweg 50 (aan de R 101), 1981 LN Velsen-Zuid. POMologische vereniging Noord-Holland. Opgeven bij cursussen@hoogstamfruitnh.com.

22 feb.: Entcursus in Middenbeemster, Nicolaas Cromhoutlaan, tegenover de Kerklaan. POMologische vereniging Noord-Holland. Aanvang 9.00 uur. Docenten Jan Bor en Peter Conijn. Opgeven bij cursussen@hoogstamfruitnh.com.

15, 22 maart: Vormsnoeicursussen POMologische vereniging Noord-Holland. Locatie nog niet bekend. Aanvang 9.00 uur. Docenten Pé van der Gracht en Jan Romein. Opgeven bij cursussen@hoogstamfruitnh.com.

Jan. t/m maart Snoeicursus. Het Fruitteeltmuseum in Kapelle organiseert in de maanden januari t/m maart 2014 een korte cursus snoeien van laagstamfruitbomen en klein fruit, met name druiven. www.fruitteeltmuseum.nl.

Feb. en maart: Entcursussen, georganiseerd door Fruit yn Fryslan. Als u belangstelling hebt om een van de cursussen bij te wonen, stuur FYF dan een e-mail. U ontvangt dan tijdig informatie over de locatie en de inschrijving. f.p.doornenbal@online.nl, tel. 0561-499326.

NB. Voor het workshopprogramma snoeien en enten van fruitbomen in de Fruithof in Frederiksoord, zie de achterzijde van deze Pomospost.

Lubbert Dijk, Baggelveld 2, 9312 VE Terheijl

kwekerij "de Baggelhof"

- Historische hoogstamfruitbomen
- Levering onderstammen ism F.Kuiper BV
- Vermeerderen van fruitrassen
- Enten en oculeren op verzoek
- Levering van kleinfruit
- Flora inventarisatie
- Snoeiwerkzaamheden
- Advisering:
  - aanleg boomgaard
  - heg
  - grasland beheer
  - natuurontwikkeling
  - aanleg poelen
  - inrichting moestuinen
  - erf inrichting
  - landschappelijke beplanting
  - aanleg wijngaarden

Mobiel: 06-11518397
E-mail: lubbert@baggelhof.nl
Website: www.baggelhof.nl

Zeer uitgebreid sortiment vruchtboomen

Auke Kleefstra
Fryslân
Broekhusterwei 11 (bezoekadres)
NL-8495 HJ Aldeboarn
telefax: 0566-631588
mobiel: 06-50 97 25 93
e-mail: arkleefstra@zonnet.nl
www.vruchtboom.nl

Vruchtboom.nl
Zuid - Holland
Floreslaan 3
3131 NA Vlaardingen
mobiel: 06-50 97 25 93
e-mail: Vlaardingen@vruchtboom.nl
www.vruchtboom.nl/vlaardingen.html

Kijk voor openingstijden op onze websites

Groeiremming

Het kan voorkomen dat we een mooie fruitboom bezitten, die geen vruchten of te weinig vruchten draagt. Wat is er dan mis, vragen we ons af. De oorzaak moet dan eerst vastgesteld worden, om tot een mogelijke oplossing te kunnen komen.

Is het een minder vruchtbaar ras? Of een zaailing (opgekomen uit een pit)? Staat de boom op een 'eigen wortel'? Dit laatste betekent dat de oculatie of entplaats zich in de grond bevindt en de boom boven die plaats wortels heeft gemaakt. De onderstam heeft dan geen invloed meer op de groeikracht. Met alle gevolgen van dien. Als de oorzaak in-

derdaad is dat de boom te diep geplant is, en als de boom inmiddels zo groot is dat hij niet meer gelicht kan worden, dan kunnen we er wellicht er iets aan doen door de groei-kracht te remmen.

In de professionele teelt hadden we tot eind vorige eeuw een aantal chemische middelen tot onze beschikking om de groei-kracht van te sterk groeiende bomen te regelen. Deze werkten tot tevredenheid, maar door veranderde inzichten en milieuaspecten zijn deze middelen verdwenen. Dus moest er gezocht worden naar alternatieven.

Stam inzagen

Een van die alternatieven is het inzagen van de stam op plusminus een derde van de dikte van de stam op een hoogte van 30 cm boven het maaiveld. Dit gebeurt doorgaans in het voorjaar. Bij oudere bomen wordt dikwijls gebruik gemaakt van de kettingzaag. Door deze zaagsnede zullen er minder voedingsstoffen getransporteerd worden. Het resultaat is: minder groei en gemakkelijker vorming van gemengde knoppen. Daardoor wordt de boom productiever. Er komen meer vruchten aan.

Bij zeer sterk groeiende bomen kan het noodzakelijk zijn om het jaar

daarop op ongeveer 20 cm daarboven aan de andere kant van de stam ook een inzaagsnede te maken. Bij hoogstammen dienen we extra voorzichtig te werk te gaan. Zagen we te diep, dan is de kans aanwezig dat de boom, als hij eenmaal in het blad is, bij een flinke storm afbreekt.

Bij jonge bomen die te sterk groeien, kan men het beste met een snoei-mes een ongeveer 1 cm brede inkeping maken tot ongeveer de halve omtrek van de stam. De inkeping insmeren met een wondafdek-middel is nuttig, dit om te voorkomen dat *Nectria Galligena* (vruchtboomkanker) zijn sporen hierin kan afzetten, want dan is het middel erger dan de kwaal.

Bij oude (peren)bomen spuit men ook wel eens purschuim in de zaagsnede om deze af te dichten. Daarmee voorkom je dat insecten zoals de fruitmot hierin kunnen overwinteren.

Wortels afsteken

Een tweede methode om de groei te remmen is het afsteken van een gedeelte van de wortels van de boom. Dit moet echter zeer zorgvuldig gebeuren en kan soms ook het beste verdeeld worden over twee jaar. In het voorjaar de ene kant en het jaar daarop de andere kant van de boom, en dan op zo'n 40 cm afstand van de stam. Een particulier zal met een spa aan het werk moeten. Professionele fruitbedrijven hebben daar een machine met twee messen van 75 cm lengte voor, achter op de trekker, die hydraulisch in de breedte en diepte versteld kunnen worden. In één werkgang wordt 'aan twee zijden gesneden' en dan om de rij. Het volgende jaar de andere kant.

Ook bij deze methode is er een risico. De boom kan heel snel verdrogen als hij eenmaal in het blad zit en vocht verdampt. We hebben immers een gedeelte van de wortels afgestoken. Je ziet dan ook in professionele teelten dat er bijna altijd een fertigatielang bij ligt, om bij een dreigend vochttekort water te kunnen geven. Dit zal in nauwere aanplanten eerder het geval zijn dan bij een boom van 50 jaar oud. Het houdt natuurlijk ook verband met het vochthoudend vermogen van de grond. Kleigrond zal het vocht beter vasthouden dan zandgrond.

Marten Pelleboer

Omenten van een oudere boom

Omenten van bomen is een zeer oud gebruik. Het werd al gedaan bij de volkeren ver voor de Christelijke jaartelling. In overleveringen en geschriften van de oude Grieken en Romeinen lezen we al over het oculeren en over een aantal entingsmethoden.

Het aantal toepassingen nam door de eeuwen heen toe. De Fransman Thouin beschreef in zijn werk dat in 1821 verscheen, 119 verschillende manieren om bomen om te enten en de Nederlandse kweker Ottolander noemt er in zijn boekje een kleine zeventig.

Vroeger was het heel normaal dat een fruitboom omgeënt werd als hij onrendabel werd. Want een hoogstam is na drie jaar weer in productie is als je hem oment, terwijl dat veel langer duurt als je een nieuwe hoogstam aanplant.

Hoe gaat het in z'n werk?

Allereerst mag een boom niet te oud zijn en hij moet zo mogelijk vrij zijn van kankeraantasting. Men kan het beste in januari van het jaar van omenten het enthout knippen. Neem eenjarig hout zonder gemengde knoppen, maar wel met vitale bladknoppen. Neem beslist geen waterlot binnen uit de boom, want bij waterlot zijn de knoppen dikwijls zwak en de internodiën staan te ver van elkaar.

Het enthout kan men het beste bewaren aan de noordmuur en afgedekt. Ook is het mogelijk de enten in een kuil te bewaren. Wel moeten we oppassen dat muizen het enthout niet kunnen aanvreten. Het mag in elk geval niet indrogen.

Als de weersomstandigheden het toelaten en de bast loslaat, kunnen we peren in maart en appels eind

maart/april enten. Laat de bast nog niet los, dan zouden we een driehoeksenting kunnen toepassen. Laat de bast goed los, dan is een kroon- of spleet-ent aan te bevelen omdat dat dat gemakkelijk werkt.

Het gebruik van raffia en warme entwas is aan te bevelen, proeven met de afdichting met balsem zijn mij erg tegengevallen. Bij een proef op de Fruithof in 2012 waarbij drie kroonenten gezet zijn, zijn deze afdicht met Lac Balsem en ze zijn alle drie mislukt. Het gebruik van het medifilm met warme entwas moet ook afgeraden worden, want het dunne plastic raakt gemakkelijk los. Daarom is raffia aan te bevelen, zeker als men een driehoeksenting toepast.

Verder is het van belang dat de te enten tak een opstaande stand moet hebben, dus naar boven wijst, om een optimale groeikracht van jonge enten te kunnen garanderen. Ook

kan het noodzakelijk zijn om in de omgeving van de te enten tak een andere tak als 'zuiger' te laten staan en, als de tak zo'n 10 cm of meer dik is, meerdere enten erop te zetten om 'verzuipen' van de enten te voorkomen. Ten slotte: vergeet niet om het topje van de enten met entwas af te dichten, anders mislukt de enting alsnog.

Hoe verder? De eerste weken moet je regelmatig controleren of de entwas alles nog goed luchtdicht afsluit. Ook is het belangrijk dat de enten niet door aangrenzende takken geraakt worden waardoor ze alsnog losraken. Uitlopers van de 'moederboom' zoveel mogelijk verwijderen. Na een aantal maanden zullen we ook moeten controleren of de raffia niet ingroeit. Als dit wel het geval is moeten we dit voorzichtig doorsnijden.

Marten Pelleboer

Boom die begin 2013 omgeënt is, met Rode Williams (Almere-Overgooi).

Dezelfde boom in juni 2013.

Vruchtboombladwesp

Dit jaar is een enorme aantasting aangetroffen door de vruchtboombladwesp bij de Menkemaborg.

Deze bladwesp, de *Caliroa cerasi*, leeft op vele soorten bomen, zoals peer, kers, pruim, maar ook op meidoorn en lijsterbes. Het insect overwintert in een cocon in de grond. In het voorjaar vliegt de bladwesp uit en legt eitjes op de onderzijde van de bladeren. De larven die daaruit komen, vreten gedurende twee tot drie weken het bladmoes weg. Er ontstaat een typische 'venstervretterij', er zitten als het ware venstertjes in de bladeren en het bladskellet is goed zichtbaar. Bij een ernstige aantasting verdroogt het blad, het wordt bruin en valt vroegtijdig af. Daarna laten de larven zich aan een draad naar de grond zakken, waar zij zich in de grond gaan verpoppen.

De larven doen aan slakjes denken en zijn 8 tot 12 mm lang. Zij worden slakvormige bastaardrupsen genoemd. Het lichaam is bedekt met een groenzwarte slijmlaag.

Een volwassen bladwesp is 7 tot 8 mm lang en komt voor vanaf mei tot oktober. Per jaar vliegen er meerdere generaties uit. De eerste verschijnt rond mei, de tweede eind juni tot begin juli en de derde eind juli tot begin september.

Een chemische bestrijding is mogelijk met Decis of Spruzit. De bestrijding lukt het beste bij het uitkomen van de larven. Belangrijk is om in het najaar nog een chemische behandeling uit te voeren om te voorkomen dat de poppen gaan overwinteren en we in mei van het volgende jaar weer een nieuwe aantasting krijgen.

Wil men geen chemische bestrijding toepassen, dan kan men kippen onder de bomen laten lopen. Zij zullen de poppen opeten en zo wordt het ontstaan van een volgende generatie van de vruchtboombladwesp voorkomen.

Marten Pelleboer

Perenlei van de Menkemaborg met aantasting door de larven van een bladwesp.

Bladwespen

Er zijn wel meer dan 500 soorten zaagwespen in de Benelux, ook wel bladwespen genoemd. De meeste zijn erg klein. Sommige grotere soorten doen wespen na. Maar aan de vleugels, die ongevouwen zijn, en aan het ontbreken van de wespentaille, kun je zien dat het geen gewone wespen zijn. De zaagwespen vallen uiteen in twee hoofdgroepen: de bladwespen die meestal geen legboor hebben en de houtwespen die wel over een legboor beschikken. De kleine soorten mineren bladeren, dat wil zeggen, ze vreten ze aan van binnenuit, grotere eten ze gewoon op.

Bastaardrupsen

Bladwesplarven lijken meestal op rupsen en worden dan bastaardrupsen genoemd. Het verschil tussen rupsen en wespenlarven zit in het aantal buikpoten: rupsen hebben maximaal vijf paar buikpoten, wespenlarven minimaal zes paar. Sommige larven echter lijken op kleine slakjes.

Slakvormige bastaardrupsjes van een vruchtboombladwesp.

Is stip in appels een ziekte?

Boomstip aan de rand van de appel.

Dit najaar wordt er veel stip waargenomen op appels. Het is geen ziekte die veroorzaakt wordt door schimmels of insecten. De appels zijn ook prima te consumeren, maar het staat alleen niet zo mooi.

Er zijn twee vormen van 'stip in appels': boomstip en inwendig kurkstip door de gehele appel. Boomstip komt al in een vroeg stadium in de vrucht voor en er is niet zoveel aan te doen. Het is doorgaans een gevolg van raseigenschappen en van grote vruchten aan de boom. Het is overduidelijk aan de buitenkant van de vrucht te zien. Kurkstip daarentegen ontstaat enige tijd voor en tijdens het rijpsproces.

Maar wat is stip eigenlijk? Er wordt gezegd dat stip ontstaat door een tekort aan calcium in het vruchtvlees, in het bijzonder bij de uiteinden van de vaatbundels. Toch is het iets complexer, het gaat om de combinatie van kalium, magnesium en calcium in de grond. Zo kan het zijn dat boomgaarden met een hoog kaliumniveau vaak appels met stip leveren. Uit onderzoek is gebleken dat bij deze 'ziekte' de hoeveelheid calcium in verhouding tot de hoeveelheden kalium en magnesium van grote betekenis is. Door calciumbespuitingen op de vruchten kan men het percentage stip verminderen.

In sommige jaren treedt veel stip op, in andere weinig. Vooral losvlezige rassen zijn gevoelig en te vroege pluk werkt de vorming van stip in de hand. Grote appels zijn gevoeli-

Kurkstip in een appel.

ger dan kleine en alle factoren die de vruchtgrootte doen toenemen, bevorderen in het algemeen de gevoeligheid voor stip. Dit kan te maken hebben met de waterhuishouding of de voeding of een combinatie van beide.

Wat betreft de waterhuishouding is gebleken dat een matige, geregelde waterhuishouding het gunstigst is, terwijl een overmaat aan vocht, vooral aan het einde van het groeiseizoen (najaar 2013), de gevoeligheid voor stip doet toenemen (vaak in combinatie met een droge zomer).

Daarnaast zijn een slechte dracht (te veel appels gedund), te veel snoeien en een overmatige bemesting factoren die ook van invloed zijn.

Wat kan een particulier/hobbyteler doen?

- In een 'draagjaar', een jaar waarin er veel te veel vruchten aan de boom zijn gekomen, vroeg en goed dunnen. Hiermee wordt het zogenaamde beurtjaareffect voorkomen (het komende jaar heel weinig en grote vruchten) waardoor een stipgevoeligheid toeneemt.
- Zorgen voor een goede ontwatering en vooral niet te vroeg plukken.
- Calcium op de vruchten spuiten (indien mogelijk) in de vorm van kalksalpeter (de vorm prils, goed oplosbaar) of calciumchloride (hier zit geen N in en dat kan gunstig zijn). Geen calciumchloride

spuiten bij temperaturen boven de 20° C vanwege de mogelijkheid van verbranding.

Voor een particulier zal het meestal niet haalbaar zijn om wekelijks een bespuiting met calcium uit te voeren, temeer omdat deze bespuiting in combinatie met een hechtmiddel moet plaatsvinden omdat anders de calcium bij de eerste de beste regenbui op de grond terecht komt. Op professionele bedrijven wordt calcium dan ook meestal samen met een middel tegen bewaarziekten gespoten, omdat hier een hechtmiddel in zit.

Vatbare rassen voor stip zijn Notarisappel, Schone van Iephof, Glorie van Boskoop, Swaanappel, Bramley's Seedling, maar ook Cox-varianten als er weinig vruchten aan hangen en dan geplant op zwak groeiende onderstammen.

De eerstgenoemde vorm van stip, boomstip, komt voornamelijk voor op jonge bomen en is al heel vroeg in het groeiseizoen zichtbaar. Deze stip verdwijnt meestal als de bomen ouder worden en er een betere groei/vruchtbaarheidsverhouding is. Boomstip zie je voornamelijk tegen de schil aan en minder in het vruchtvlees. Jonagold onder andere is een ras dat in de jeugdfase gevoelig is voor boomstip.

Tot slot de vraag: Kan stip op peren voorkomen? Ja, dat kan. Ondergetekende had een perceel met jonge Beurré Alexander Lucas met tussenstam Doyenné de Comice op Kwee C. Deze bomen gaven de eerste jaren alleen maar vruchten met stip. Totdat ze zes jaar oud waren, toen was het over. Bij een perenras als Beurré Alexander Lucas kan je spreken van 'puberteits' verschijnselen. Deze peren werden uitsluitend geteeld voor de conservenindustrie.

Marten Pelleboer

Documentatiecentrum dijt uit

In de afgelopen drie maanden zijn er ruim tweehonderd boeken binnengekomen. Van een zomerstop is dan ook geen sprake geweest. Zo'n 2,5 m boeken moest een plaatsje krijgen in de boekenkast. Het betekent woekeren met de ruimte.

De boeken zijn aangekocht, door middel van schenking verworven of in (onbepaalde) bruikleen gegeven. De familie Koops gaf al snel na het heengaan van Jans aan, diens bibliotheek in bruikleen te willen geven aan de Fruithof. Daar zijn de Fruithof en de NPV hen heel dankbaar voor. In augustus heb ik honderd boeken opgehaald, waaronder naar verhouding veel boeken over ziekten en plagen in de boomgaard. Van dit onderwerp heeft Jans jarenlang een studie gemaakt voor zijn ru-

briek in Pomospost. Toen hij merkte dat er behoefte was aan een cursus Ziekten en plagen in de boomgaard, begon hij zijn artikelen te bundelen en uit te breiden. De laatste jaren werkte hij samen met Marten Pelleboer, oud-fruitteler met veertig jaar ervaring in de branche, en werden de plannen steeds concreter. Het is triest dat hij de verschijning van het boek, dat op het moment dat ik dit stukje schrijf al gecorrigeerd en geredigeerd is, niet kan meemaken.

De NPV en Fruithof zijn erg blij met de naslagwerken die binnenkomen. Vaak zijn het kopieën van oude boeken over pomologie, maar er zijn ook moderne uitgaven bij, met prachtige kleurenfoto's die voornamelijk in Duitsland uitgegeven worden, bijvoorbeeld de Farbatlas Alte Obstsorten van Walter Hart-

Deze ingelijste poster uit 1936 is aangekocht door de NPV.

mann. Zij worden vaak geraadpleegd bij het determineren op de Fruithof. Alle goede gevers en de mensen die het Documentatiecentrum boeken aangeboden hebben, hartelijk bedankt!

In 2014 staat het inbinden van ruim tien jaargangen van het weekblad Fruitteelt op het programma. Via de redactie van Fruitteelt heb ik informatie gekregen over de boekbinde-rij in Amsterdam waar zij altijd voorgelijmde banden bestellen.

Ontbrekende nummers van Pomospost druppelen nog steeds binnen, vaak samen met de boeken die aangeboden worden. Van de bladen Pomospost, Pomologia en Fructus worden nog enkele nummers gezocht, zie hieronder

Gezocht:

Pomospost

1990, jrg. 1,
1991, jrg. 2, nr. 5, 6 en 7,
1992, jrg. 3, nr. 1, 2 en 3,
1995, jrg. 6, nr. 4.

Pomologia

1985 t/m 1990, de jaargangen 1 t/m 6,
1994, jrg. 10.

Fructus

1996, jrg. 4, nr. 3 en 4,
1999, jrg. 7, nr. 1,
2001, jrg. 9, nr. 4.

Openingstijden

Het documentatiecentrum is geopend op de eerste woensdag van de maand.

Plaats: de Fruithof, Frederiksoord.

Tijd: 10.00 tot 15.00 uur.

De boeken worden alleen ter inzage gegeven. Het is mogelijk kopieën te maken, tegen een kleine vergoeding. Leden kunnen de catalogus raadplegen op de website. Er is een papieren catalogus aanwezig in de bibliotheek. Voor vragen of informatie kunt u bellen naar tel.nr. 0593-562222 of een e-mail sturen naar lienden@telfort.nl.

*Marianne van Lienden,
beheerder van het documentatiecentrum*

Fruitbomen op straat

Appelboom in openbare ruimte.

Van de website van de bibliotheek van de Universiteit Wageningen zijn allerlei publicaties en brochures te downloaden. Een zeer fraaie en in-

formatieve is 'Fruitbomen veroveren de openbare ruimte', geschreven door Jan P. Mauritz, die zich 'bomoloog' noemt. Hij constateert dat er steeds meer fruitbomen in de openbare ruimte te vinden zijn. En dan bedoelt hij echte vruchtdragende appels, peren, kersen, noten etc. Er zijn zelfs waaghalzen, zegt hij, die fruitbomen als straatbomen aanplanten. Een goede ontwikkeling, zowel richting bewoners van stad en dorp, als voor de biodiversiteit van soorten. Het is tevens een impuls voor de insecten- en vogelpopulatie en een verrijking van de openbare ruimte door bloei en vrucht.

Ook op onze Oogstmarkt in de Fruithof merkten wij dat meer mensen fruit ter determinatie aanbieden dat afkomstig is van fruitbomen uit openbaar groen.

De brochure is heel praktisch, de schrijver beoordeelt allerlei fruitsoorten op hun geschiktheid voor aanplant in de openbare ruimte. Hij

Jan P. Mauritz.

noemt zowel oude als moderne fruitrassen van de appel, peer, kers en pruim, maar ook de walnoten en de tamme kastanje

<http://edepot.wur.nl/157910>

Koken met appels

Welke appel is geschikt voor appelbollen en van welke appel kan ik het beste appelmoes maken? Deze vragen werden – meestal door vrouwen – gesteld bij de proeftafel op de Sappersdagen van de Fruithof op 19 en 20 oktober jl. Het antwoord was nogal mager-tjes: Goudrenetten en Bellefleurs en voor appelmoes Bramley's Seedling, als je weet dat er ongeveer 40 mandjes met oude fruit-rassen op tafel stonden om over te vertellen en te laten proeven.

Er is vast meer te vinden over het 'vergeten fruit'. Je kunt kijken in oude Nederlandse kookboeken, om te beginnen in Wannée, het bekende kookboek van de Amsterdamse Huishoudschool. Dit bestaat al meer dan 100 jaar en is nog steeds in een herziene uitgave verkrijgbaar. Ook het bijna 60 jaar oude kookboek Recepten van de Huishoudschool, Laan van Meerdervoort, Den Haag, van de dames F.M. Stoll en W.H. de Groot, is bekend. En sommigen zijn opgegroeid met het Coöperatiekookboek, samengesteld door een huismoeder, uit dezelfde tijd. In deze boeken vind je de recepten voor appelmoes, gebraden appelen, stampot appelen en aardappelen (hete bliksem), appelbeignets, appelbollen, appeltaart, appel-pie en zoete appelen en nog veel meer variaties.

Als ingrediënten worden zure appelen, of zoete, genoemd zonder de naam van het ras. De 'huismoeder', die in de jaren van de wederopbouw na WO II in de stad woonde, kocht Goudrenetten bij de groenteboer en op het platteland stonden er één of meer appel-, peren- en pruimenbomen op het erf. Afhankelijk van de grondsoort groeiden in Noord-Nederland de Drentse Paradijs of Zoete Paradijs, Rode Tulpappel, Bellefleurs en Veendammer Pippeling.

Bladzijde met 19 appelsoorten, uit het kookboek van Wannée.

Op de bladzijde met kleurenafbeeldingen van 19 appelsoorten in de 13e herziene en bijgewerkte druk van Wannée uit ca. 1953 zijn 3 van de hierboven genoemde soorten afgebeeld. Maar nergens in het boek wordt uitgelegd welke appel voor welk gerecht gebruikt kan worden. Dat was blijkbaar bekend. Nieuwere kookboeken met recepten waarin appels gebruikt worden, zo-

als *Appels*, uit de serie Koken met smaak, en *Koken met appelen*, zijn meestal uit het Engels vertaalde uitgaven. Daarin staan bijna altijd recepten voor moderne appelrassen die in ons land niet geteeld of verkocht worden. In deze kookboeken worden de gebruikte appelsoorten beschreven en natuurgetrouw afgebeeld door middel van kleurenfoto's.

De Engelsen onderscheiden hand-appels (*eating apples*) en appels voor de keuken (*culinary (cooking) apples*). Handappels zijn over het algemeen zoet en aromatisch, met een goede balans tussen zoet en zuur. Zij behouden hun vorm goed tijdens het koken, waardoor ze bijvoorbeeld prima gebruikt kunnen worden voor een Franse appeltaart, de *tarte tatin*. Volgens de Engelsen zijn deze appels ontwikkeld in landen zonder een traditie van keukenappels. Voorbeelden van populaire handappels in Groot-Brittannië zijn: Granny Smith, Cox's Orange Pippin and Golden Delicious. Granny Smith is afkomstig uit New South Wales in Australië, Cox's is een oorspronkelijk Britse appel: hij is in ca. 1825 door Richard Cox in Colnbrook Lawn, Slough, Buckinghamshire gewonnen en Golden Delicious komt uit de V.S. De laatste is een toevalsaailling die gevonden is door A.H. Mullins in Clay County, West Virginia in de V.S. Granny Smith kan in ons land niet met succes geteeld worden, ons klimaat is er niet geschikt voor. Een geschikte Nederlandse vervanger is de aangenaam zure Lemoenappel, die goed gedijt op zand en klei. Cox's Orange Pippin stelt hoge eisen aan de grond en aan de teler. Vaak wordt het een te-

leurstelling: de vruchten blijven klein. Een alternatief is de zachtzure en bijzonder aromatische Engelse Winter Goudpearmain. Golden Delicious, die er in de winkel zo mooi uitziet, heeft bij de hobby-kweker vaak last van schurft en de vruchten rijpen vaak onvoldoende. Een betere zoete handappel is Zoete Bloemée, een van de weinige zoete appels die bruikbaar is als handappel.

Keukenappels zijn groter en zuurder. Hun zure smaak wordt minder door koken, zodat je niet zoveel suiker hoeft toe te voegen aan een gerecht als je verwachtte. Een keukenappel verandert in een handappel na bewaring, omdat het zuur na een tijd vermindert. Sommige appels zijn geschikt voor beide doeleinden en zij zijn het best geschikt voor koken als ze nog jong zijn en als handappel als ze enige maanden bewaard zijn. De populairste Britse appel voor de keuken is Bramley's Seedling. Aanbevolen voor de hobby-kweker. Het enige nadeel is dat het zo'n grote, met name brede, boom wordt. In Nederland en België is de Goudrenet (Schone van Boskoop) de belangrijkste hand- en moesappel.

Marianne van Lienden

Bronnen:

Appels, uit de serie Koken met smaak, uitgeverij de Lantaarn, Amsterdam 1997, 64 blz.

Ballintijn, C.M., *Oude Fruitbomen in Nieuwe Tuinen*, uitgave Stichting Fruithof Frederiksoord, 2e druk.

Boekje met recepten van vrijwilligers van de Fruithof, uitgave de Fruithof, Frederiksoord.

Calvé bakkersrecepten, 507 blz.

Het Coöperatie kookboek, samengesteld door een huismoeder, uitgave HAKA G.A., Rotterdam, 7e druk, z.j., 463 blz.

Koken met appels, 1998, 126 blz.

Lijsten, R., *Nederlandse Fruitsoorten*, uitgave Nederlandsche Heidemaatschappij 1942.

F.M. Stoll en W.H. de Groot, *Recepten van de Huishoudschool Laan van Meerdervoort Den Haag*, uitgeverij de gebroeders Van Cleef, 's-Gravenhage 1955, 583 blz.

Veel, J./Woltema, J., *Oude fruitrassen in Noord-Nederland*, NPV Assen, 2010, 8e herz. druk, 47 blz.

Verheul, Ans, *Honderdvijfenzeventig fruitrecepten*, uitgave Centraal Bureau van de Tuinbouwveilingen, Den Haag, 96 blz.

Votteler, W., *Verzeichnis der Apfel- und Birnensorten*, Obst- und Gartenbauverlag, Munchen, 1998, 4e druk, 704 blz.

Wannée, C.J., *Kookboek van de Amsterdamse Huishoudschool*, uitgeverij H.J.W. Becht, Amsterdam, 13e herziene druk, 412 blz.

Recept uit het boekje, uitgegeven door de Fruithof

Varkenskarbonades met appel

Wrijf 4 schouderkarbonades in met zout en peper en bak ze in een koekenpan in 60 gr. boter of margarine snel aan weerskanten bruin.

Giet de bakboter in een vuurvaste schotel.

Schil en boor 2 Goudrenetten (of andere zure appels) en snijd ze in plakken.

Leg de helft van de appelplakken in de schotel, schik daarop de karbonades en dek ze af met de rest van de plakken appel.

Stuif op de appel wat kaneelpoeder en giet er een eetlepel gesmolten boter over.

Zet de schotel ongeveer 30 minuten in een voorverwarmde oven (200°C).

Geef hierbij gebakken aardappelen of bruine bonen en gestoofde bieten of rodekool.

Oude fruitaffiches

Op het internet zijn veel zg. beeldbanken te vinden, waarin uiteraard ook veel foto's die te maken hebben met fruit. Helaas zijn vaak de afbeeldingen niet vrij te downloaden. Een uitzondering is onderstaande beeldbank, waarin deze oude fruitaffiches staan.

<http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/homepage>

Workshops 2014 voor beter vruchtboomonderhoud in Fruithof Frederiksoord

Leer zelf uw fruitbomen snoeien of vermeerderen op de Fruithof in Frederiksoord

Als het blad gevallen is heeft u goed zicht op de vorm van de fruitbomen en kunnen ze gesnoeid worden. In de NPV-boomgaard de Fruithof staan honderden hoogstambomen, het is één groot leslokaal. Je snoeit voor de levensverlenging van de boom en een rijke oogst. Dat is niet makkelijk maar beslist te leren. Welke takken moeten eruit, welke juist niet? Welk gereedschap moet je gebruiken? Waar moet je op let-

ten? Snoeien is een kunst op zich en heel boeiend. Op de Fruithof in Frederiksoord staan een kleine duizend fruitbomen, waaronder veel oude, bijna verdwenen rassen. Leden van de Noordelijke Pomologische Vereniging (NPV) hebben ze verzameld om de bijzondere appels en peren te bewaren voor de toekomst.

Wij nodigen u uit, in de Fruithof te Frederiksoord!

1 maart 2014:

Workshop wintersnoei appel en peer.
Tijd: 10.00-15.00 uur. Kosten: € 47,50.

8 en 12 maart 2014:

Workshop enten.
Tijd: 10.00-15.00 uur. Kosten: € 47,50.

Zaterdag 8 maart is tevens open entdag op de Fruithof.

22 maart 2014:

Snoeien van leibomen (wintersnoei).
In de ochtend theorie en 's middags praktijk in de Fruithof.
Tijd: 10.00-15.00 uur. Kosten: € 47,50.

23 en 27 augustus 2014:

Workshop zomersnoei appel- en perenbomen.
Tijd: 10.00-15.00 uur. Kosten: € 47,50.

17 en 19 september 2014:

Workshop snoeien van pruimenbomen.
Tijd: 10.00-15.00 uur. Kosten: € 47,50.

Alle workshops zijn inclusief: hand-out, koffie/thee en soep.

Nadere inlichtingen:

www.fruithof-frederiksoord.nl
of mail met Marjan Sorgdrager.
Inschrijven bij voorkeur via e-mail: info@bureautuinleven.nl.

Workshops Fruithof Frederiksoord

Telefoon: 0522-452333

Mobiel: 06-23568123

E-mail: info@bureautuinleven.nl

Fruithof Frederiksoord

